

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Protestáns szabadelvűség a vallás dolgában.

A nyári szünidő folyama alatt kis fiamnak két kath. vallású kis barátja töltött nálunk néhány hetet. Az egyik a kolozsvári, a másik a temesvári piaristák főgymnasiumának a növendéke. Mindeniktől a következő rendtartást értettem meg saját iskolájára nézve. Mindennap (tehát nemcsak vasárnapon!) az iskola minden növendékének (nemcsak a bentlakó jótéteményeseknek) reggel a tanítás kezdete előtt $\frac{1}{2}$ órával az osztályteremben okvetlen meg kell jelenni, a megjelenés névsor olvasással szigorúan ellenőriztetvén; onnan tanáraik vezetése alatt vonóznak a rend templomába egy negyed órai misére; a tanítás külön imádsággal kezdődik. Vasárnap a teljes istentiszteletet végig kell hallgatniok. A tanóráról „Dicsértessék“-kel távoznak. A gyónásra szigorúan köteleztetnek. Imádságos könyvekkel, emléklapokkal a szentekről, Szűz Máriáról (csakis ezekről) el vannak látva. Hittanukban rendületlen erővel van tanítva a protestánsok eretnek-sége, kárhozott volta; a r. kath. egyház egyedül idvezítő ereje, a Jézustól eredettsége, isteni származása, a pápaság és papság felsőbb rendeltése, isteni tekintélye stb., stb.

És e gyermekeknek valósággal a vérébe van oltva a feltétlen hit ezen, ész szerint kép-telenségek, Jézus tanításai szerint hazugságok felől. Ezek feltétlenül hiszik, hogy csak a kath. vallás az „egyetlen igaz vallás“; papok bün-bocsátó hatalma, búcsúk érdem és üdvyszerző volta felől meg vannak győződve, szenteket, Szűz Máriát mély áhitattal imádják, hozzájuk és csakis hozzájuk imádkoznak. Ezek a gyermekek este lefekvéskor, reggel felkeléskor fejüket tenyerökbe hajtván, miután keresztet vetettek, mindig imádkoznak.

Nagyobb kath. városokban köztereken szobrok állnak Szűz Mária és más szentek képeivel.

Ezekhez reggeltől estig, legtöbbször olyan tömegben vándorolnak búcsújárók, hogy egyik a másikat várja a rácsozaton kívül. És megyfeltenni Szűz Mária fejére koszorúját, szobrára viaszgyertyáját, megyf térdre húllni hőségben, viharban, fagyban homlokával verni, ajkával csokolni a hideg kölábat, felváltva úr és paraszt, koldus, rongyos, sokszor undorítóan sebes koldus után a fényes delnő, ott az utcán, a járó-kelő sokaság láttára, mert odavonja az áhítat, a rajongó hit (!?).

Községemben van kath. egyház is és hiveim közül többen élnek vegyes házasságban kath. vallásúakkal. — Nem egytől — a ki e vegyes házasságban már ingadozóvá lett a hitben, — hallottam ilyen beszédet: „Jobb vallásnak kell annak lenni, mert „erősebb“, „nagyobb“ törvény van ott; lám ott nem választanak, mert tudják, hogy a házasság szentség; nem bontják fel az esküt stb.“

Egy kath. leány itt közelemben, a legközelebbi időkig egészen felvilágosult gondolkozással, a múlt ősön a zárdában — hova ezelőtt 2 évvel csak kényszerűségből és igen nehezen ment be, — néhány napot töltvén a püspök körében, teljesen átalakul; rajongással vallja, hogy egyedüli vallás a kath. vallás és most minden ellenkezés dacára — mit ő a Sátán harcának nevez az ő szent szándéka ellen — apáca fog lenni. Nemcsak ez pedig, hanem vele ugyanazon zárdában tanító-képezdét végzett református tanító-leány teljesen katolikus érzelművé lett, kit egészen eltölt „a kath. vallás szépsége“ és szintén apáca szeretne lenni.

Így hat a kath. egyház az ő tanáival, szer-tartásaival. Ezzel szemben a protestáns és főleg a református egyház évenként ezeket veszít (csak 1898-ban ez utóbbi maga többet veszített 4000 léleknél) kitérésék és reversalisok folytán. Vajjon miért? Hát ennek mind külső, mind belső

okai vannak. Amazokat most nem fejtegetem, mert tárgyamhoz nem tartoznak. Csak megemlítem e kettőt: 1. a *pénzbeli tekintet*, mely nagyon sok ember előtt ez anyagi világban főfontosságú; 2. *Isten végzése*, mely hitem, meggyőződéseim szerint kiméri a nemzetek életét és a mely végzés a magyar nemzetre nézve már betölt; e nemzet már képtelen — Isten akarata szerint!! — az isteni, az evangéliumi erők befogadására, hogy eltöröltessek e föld színéről. Lehet ugyan, múltó jelen ség ez a nemzet életében, a melyből eredett gyengeséget még kiheverheti: de a mit Isten végzett, az el fog jönni, be fog telni, ez nemcsak vallásos, hanem egyszerűs mind történelmi szemlélődésen megerősödött meggyőződéseim. A belső okokat ekként látom:

A mint emlékezünk: legtöbb theol. intézetünkben a liberálisnak, modernnek mondott theologia igen tetszetős volt és helyenkint mind e napig fennmaradt nyomokat hagyott a lelkekben. Ezelőtt néhány évvel ebben a szellemben, theol. irányzatban nevedett 3 ad éves theologus legátusom volt, bizonyosan mélyebb érzésű és gondolkozó fiú. Ez a theologus, a mint ünnep első napján a templomból kijöttünk, nekem ezt a valamást tette: „Uram! mi a theológián a bibliát boncoljuk, tanáraink annak minden tételét csak bírálják és abban mindent, az egészet, a mi a ker. vallásnak fundamentumát képezi, összetörnek, lerombolnak. Engem eddig az észszel csak kételkedni tanítottak és mint fiatal embernek, nekem is, a többinek is tetszett az a gondolat, hogy mi majd az életben, mint papok, meny nyire bámúlamba ejtjük majd a világot ismereteinkkel, tudományunkkal, mikor bebizonyítgatjuk, hogy a mi a bibliában van, az mind csak kegyes csalás! Nekünk nincs tekintély más, mint a tiszta ész; nincs Krisztus istensége, feltámadás stb.“ — „Hát aztán — kérdem — annak a mélyen járó ítéletnek nem ötlük fel az a pont, hogy pappá szentelés alkalmával a szentháromság egy Istennek és általában a Jézus Krisztusnak a bibliában

foglalt evangéliumának a prédikálására tesznek esküt és nem holmi emberi bölcsesség fitogtatására? Nem merül fel a lelkiösmeret előtt az a pont, hogy nem magoknak, hanem az ő szent fiában a Jézus Krisztusban megjelent Istennek prédikálására tesznek fogadalmat? — meg az, hogy azzal a romboló tiszta észszel megnyit építenek majd gyülekezetükben?“ — „Én — úgy mond — ilyen beszédet sohasem hallottam, mint a T. úr! Ez nem bigottság, mégis megdöbbsent engemet!“ Ünnep eltelte alatt többször beszélgettem vele vallásos dolgokról — és ez a fiatal ember, mikor kiment káplánnak, onnan írt nekem hálálkodó levelet azért a lelki nyugalomért, tiszta lelkiösmeretért, mit „*nekem köszönhet*“.

A múlt évben egy lelkészi értekezleten voltam. A résztvevők, főképen a szerepet vivők abból a modern iskolából kikerült ifjabb lelkészek voltak. Ismertetés alatt volt egy nagyjövőjü ifjú papnak az elemi iskolák számára készített hit és erkölestani kézikönyve. A tan-könyv neki ront a biblia tanításainak, egyebek közt az egyetemes apostoli symbolum tételeinek, kihagyván abból az Úr Jézus fogantatására és születésére vonatkozó részt. Midőn felhívására e kettős megjegyzést tettem: a) vajjon a hittételekhez még erősebben ragaszkodó népben nem támaszt-e meghotránkozást az a tapasztalat, hogy épen az ő lelkészei előtt nem szent az, a mit ő annak tanult; — b) vajjon egyetemesen elfogadott hittételt elvetni, vagy csak módosítani is szabad-e másnak, mint zsinatnak?! — a szerző gúnyosan és sértődött hangon igérte a kihagyott tételeknek újra bevitelét „az én aggodalmaimnak elosztatására; egyben pedig zúgott felém a fejemhez vagdalt gúnyzó: „*orthodox, elmaradott stb.*“ — Még egy eset!

Pünkösdi ünnepén legátusom volt egy 7-ed o. kis legényke. A gymnasium öt alsó osztályát végezte X egyházkerület A gymnasiumában; a 6-ik és 7-iket egy másik kerületi T kerület N főtanodájában. Elég eszes,

TARCA.

Az emberről.

(Folytatás.)

II.

Foglalkoznunk kell immár az ember bűnös állapotának felmutatásával, a mit a dogmatikusok status corruptionis cím alatt taglalnak. Kiindulunk pedig a bűn fogalmából és mivoltából, melynek meghatározhatása végett figyelembe kell vennünk azokat az einevezéseket, melyekkel a bibliai írók a bűnt jelzik és jellemzik. Legszokottabb elnevezés: **חַטָּא** = a célt elhibázni, az útról letérni, a görögben megfelelő ige: *ἀμαρτάνειν, παραπίπτειν*. Hasonló gondolatot fejez ki: **מִישׁ** = elhuzódni, felrevonulni, kitérni; **סוּר** = Istentől és az Ő útairól eltérni, elpártolni, ellene fordulni; **וָרָר** vagy **וָרָרָר** = megfordulni, hátat fordítani, az egyenes úttól eltávolozni; **סָרַר** = fellázadni; **סוּן** = pártot ütni; **פָּשַׁע** = az igát lerázni, valakivel szakítani, Isten törvényétől elszakadni, istenteleenné lenni; **מָרַד** = dacoskodni; **רָוַן** = csúfolkodni, elvetemedni; **בָּגַד** = hűtlenné lenni; **רָשַׁע** = háborgó tenger módjára felzajlani; **עָרָר** = tévelyegni, álnokul cselekedni . . . stb. Az új-szövetségben az említett két jelzésen kívül gyakoriak még ezek: *παραπτώμα, παράβασις, ἀποστασία*

παρακοή, κακία, πονηρία. János apostol meg így szól (I. 3, 4-ben): *ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία*. E találó és szemléltető kifejezések szerint a bűn alapfogalmilag nem egyes rossz hajlamokban vagy szenvedélyekben például az önzésben, érzékiségben, fősvényiségben, irigységben, sem nem ezek összeségében határozódik, sőt inkább kezdetét és előállítását tekintve lényegileg nem egyéb, mint Istentől és az Ő törvényétől való elpártolás és az így keletkezett gonosz érzelmekben és cselekedetekben való megmaradás. Ezért nevezi Pál apostol a bűnt Isten ellen való ellenségeskedésnek (Róm. 8, 7.), a melynek egyetemes voltából vezet le azán a váltság egyetemes szükségérzetét (Gal. 3, 22.)-

A bűn mivoltára való tekintetből megkülönböztethetjük objective az adott törvényt és az azzal ellenkező cselekedetet, továbbá subjective a bűn tudalmát, melynél fogva az ösmert törvény ellen szabadon elkövetett vétség következményeit, nevezetesen a beszámítást, felelősséget és a büntetés jogosultságát elismerjük. Bármely szempontból véve is, a bűn a világfejlődés folyamában nem úgy jelenik meg, mint pusztán negatívitás, a hogy a pantheisták gondolják, sem nem úgy, mint a szellemi haladás szükséges átmeneti jelensége, a mint a modern dogmatikusok vélik, mert ekkor mind a két esetben az isteni világkormányzás nélkülözhetetlen elemévé válnék az; sőt ellenkezőleg a bűn az ember szabad lényé s az egyetemes emberiséggel közös olynemű romlottság és az Isten

de meglehetősen önhitt és vitatkozó férfiú. Hogy, hogy nem!? Előráncigálja és nagy tüzzel vitatja a Krisztus istenségének kérdését, mit ő mindkét intézetbeli tanárai után -- ugymond -- tagadni kénytelen. Amott, mint még gyermek előtt is megdönthetetlenül, „az ész bizonyítékaival“ kimutatta a vallás-tanár, hogy a Krisztus rendkívüli ember, de csak ember volt, emitt is ebben erősíti meg a vallás tanár (egyszersmind az egyháznál segédlelkész) fejtegetése. Ő azért úgy ebben, mint egyéb kérdésekben csak azt fogadhatja el, a mit megérthet!

Ez a prot. szabadelvűség a vallás dolgában. — Szabadelvűség, felvilágosodottság az ő állításuk szerint; tényleg azonban szabadosság, féktelenség és lelkiösmeretlenség, mely semmibe veszi az egyház létalapját, annak törvényeit és az esküt, a melylyel magát az ev. ref. egyház tudományának tiszteletben tartására elkötelezte; az ev. ref. egyház pedig ezideig még a pozitív evangéliumi alapból, azaz a szent háromság egy Isten hitétől, vallásától hivatalosan el nem tért. De ugyanez felelősséggel terheli az egyházat is, mely bizonyosan nem eléggé ellenőrzi alkalmazottjainak hithűségét. Hogy a protestáns egyházban született lelkiösmereti szabadság nem tilthatja meg a szabad vizsgálódást!?!... De hiszen kell lenni határnak, ameddig a szabad vizsgálódás elmeget; kell egy szent falnak, a mely előtt a kutatás tisztelettel megálljon. És a hit dolgában ez a pont a szentháromság, a Krisztus istensége, a melyet ostromolni az egyháznak gyengítésére, romlására vezet.

De mit is akarnak ezek a férfiak, ezek a „modern, liberális“ theologusok?! Kissé megkéstek. Hiszen az a romboló irány külföldön régen, nálunk is szerencsésen lejárt már magát; utolsó hullámai is elsimultak az évtized közepére; annak az iránynak hivatalos képviselője, bevallott követője a magyarországi prot. theologusok között ma már egy sincs!!

És mit akar a prot. egyház e bizonytalan, bátor-

talán cselekvéssel, mely mellett hivatlanok szabadon áshatják alá belülről az egyház épületét?! Nem látjuk-e, hogy a kath. egyház a bigottságba, képtelenségek, hamisítások elhívésébe milyen erővel bele tudja nevelni híveit, hogy ezeknek azok valóban a vérebe mennek át; a mieink pedig a tiszta evangéliumi igazságok, a vallás alapját képező hittételek körül is ingadoznak, abban is gyengék, olyan se hideg, se meleg.

Vajjon nem ezért mondja-e Zichy János olyan kétséget kizáró határozottsággal, hogy pozitív evangéliumi erő egyedül a r. kath. vallásban van?! És nem ezért nevezte-e Schlauch a protestantizmust az emberi lélek kínos vergődésének!?

Ők, azaz az ő neveltjeik rendületlenül meg vannak győződve a nemigazak igazsága felől, mi pedig az igazságról erőtellenül, féltéken teszünk vallást, vagy éppen nemigaznak látjuk az igazat.

Exul.

A magánimádkozásról.

Nem akarom a magánimádkozás tudományát adni; nem rendszeres tanítást akarok tartani arról: miképen imádkozzék valaki az ő titkos házában. Mert ha az a kifogás, mely szerint általában sem lehet, felesleges az imádságot tudományosan tárgyalni, mert senkit nem lehet imádkozni tanítani, visszaveretett is azzal, hogy irtak „Imádságtant“ (eüchetikát) de már a magánimádkozásról értekezni rendszerben arról szabályokat adni, eképp az imádkozó embert, az Istennel társalgót, merev szabályok békóiba verni, ez merénylet volna mind a józan ész, mind az ember ezerféle szükségeinek ténye, mind a megváltó Ur Jézus Krisztusban istenfűságot nyert keresztyén ember szabadsága ellen. Az olvasóját pergető, közben lélek és értelem nélkül mormoló mohamedán és r. katolikus hosszás és ugyanazt ismételtető mondásaival nem hozhat Istennek tetsző

szentsége ellen elkövetett oly nagy mérvű sérelem, a mely büntetlenül nem maradhat.

*

Sem a pogány vallások, sem a bölcsészet nem képes megoldani ezt a bonyodalmas problémát: honnan van a világban a bűn? van-e rá szükség s mi a célja?

A mythologikus rendszerekben mindenütt ott találjuk az erkölcsi rosznak, a gonosznak megszemélyesített létokát, a melyhez fűződik aztán a bűn eredetéről, folyamatáról, összes következményeiről és megszűnéséről szóló elmélet; csak hogy természetesen mindez nem egyéb, mint megannyi üres képzet. csalfa ábránd, mythos, rege, mely az észszerűség látszatával sem bír. Azt azonban a pogányok is egyetemlegesen érzik és vallják, hogy az istenség nem lehet oka a bűnnek és Őt a bűnért felelősség egyáltalában nem terheli. Így például midőn a parsismus a bünt Ahrimántól eredezteti és őt minden gonoszság megtestesülésének tekinti: ezzel elejét veszi bármiféle olyas dőre feltevéseknek, mintha a jóság és világosság principiumához Ormuzdhoz a gonoszságnak és sötétségnek még csak gondolata is hozzáférközhethetné. Hasonlóképen fejlődött a gonoszról szóló világnézet a többi mythológiában is.

A józan bölcsészet korszakalkotó munkásai szintén büntetlenek ismerik el az istenséget ismeretes Plató alapelve, mely szerint *αἴτια ἐλομένην θεός ἀνάιτος*. Aristoteles szerint is *ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς ὄνθερ ἔστι*

κακόν, s a gonoszság, boldogtalanság (*μοχθηρία*) az ember akaratszabadságával való viszálylás következtében jött bé a világba mint merő ellentéte a jónak. Csakis a pantheistikus philosophia és az ennek nyomán járó modern dogmatikusok igyekeznek a gonosz valódi létezését eltagadni, a mi által akaratlanul is Isten szent és jó lényében rejülő elvnek kell nyilvánítani a bűnt, úgy hogy ezen az állásponton a bűn végelemzésileg Istenben levő gondolat, a melyet Ő valami kimagyarázhatatlan módon oki és okozati mozgásba hoz, minnek következtében az ember bűnre téved, a roszat cselekszi a jó helyett. E felfogás alapján a bibliai első bűneset pusztá képzelődés szüleménye s a bűnösség az első embernek éppen olyan veleszületett tulajdonsága volna, mint a hogy azt az utódainál észleljük.

Egyedül a kijelentés oszthatja el ezen titkos kérdés felől is a homályt, a midőn a bűnt az ember szabad tényének nyilvánítja s annak keletkezését előttünk nem allegorizálva, hanem történeti tény gyanánt, a valósághoz hiven feltárja. E szerint az első ember igazság és szentség állapotában, választási és cselekvési szabadsággal felruházva lépett a világba s szellem-erkölcsi fejlődése attól függött, hogy a jót avagy a gonoszt választja és cselekeszi-e? Lényéhez és rendeltetéséhez képest nem lehetett s nem is volt változhatatlan, de természeténél fogva inkább hajlandó volt a jóra, mint a roszra, sőt képes lett volna arra

áldozatot még annyira sem, mint az az északsarki szamojéd, aki reggel kunyhójából kilépve, a mint a felkelő nap előtt az ő együgyű alázatosságában magát e köszöntéssel meghajtja: „Ha te felkelsz, és is *felkelek*“, voltaképen a reá életet, áldásthintő felsőbb erőt ismeri el, azt tiszteli és imádja együgyű szive egész teljességéből.

A közimádságra lehet szabályokat adni, ezeket tudományos rendszerbe foglalva imádságtant írni, de csak a gyülekezeti imádságról, a mint látjuk azt az egyetlen magyar nyelvű imádságtanban, a Csiky Lajoséban. Itt is azonban tény marad az, hogy szebben fog imádkozni. (mondjuk: csak az fog imádkozni) a ki a szívéből, mint az, a ki a fejéből imádkozik, annak talán rendszertelen ömledése (nem érték rendtelenséget, vagy épen izléstelenséget) inkább fog utat találni az imadás tárgyához, Istenhez, inkább meg fogja nyitni a mennyország kapuit a mélységből feltekintő előtt, mint ennek szabályok korlátai között megmerevült hideg gondolatai. Vagyis a mélyen vallásos ember, a kit a hitnek ereje egy magasabb világba emelt, szabályok és a tudomány ismerete nélkül is fog imádkozni úgy hogy a gyülekezetet is felragadja abba a tisztább világba; a hitetlen — és pedig nemcsak az, a kit atheistának mondunk, hanem az is, a ki hitének erejével még nem egyesült az Istenséggel, a kiből nem lakozik az Úr Jézus Krisztus, az hidegen hagy, mert csak bölcsekedni fog; szavai belecsengenek tán a fülbe és beszéde lehet egy, bámulatot keltő szellemi tornász, de nem imádság. A tudomány ismerete, a szabályok soha sem fognak valakit imádkozó emberré tenni; de a hit: a vallásosság magában is. A tudomány, a szabályok nem pótolhatják a hitet; de az erős hit, a mély vallásosság öntudatlanul is megtalálja az igaz utat, az imádkozásnak helyes hangját; az magából szüli azokat a kellékeket, miket az Imádságtan a gyülekezeti imádkozásnál előír, a milyenek az Isten-

ben vetett bizalom, az iránta való tisztelet, az alázatosság stb., de a melyek a nem szívből, hanem csak szabályok után imádkozó ember imádságában mindig hiányozni fognak. Am az, a kiből megvan az imádkozásnak kútfeje, forrása: a hívő lélek, a mélyen érző szív, az Imádságtanból fogja meglátni, hogy a gyülekezet előtt és a gyülekezetben nem úgy kell imádkoznia, mint magányában, mert az ő imádságának tartalma, tárgya más ott, mint az ő házában. A gyülekezeti imádságnak feltétlenül objectívnek kell lennie. Ha prédikálni nem önmagunkat prédikáljuk: az ilyen imádságban a liturgus személye minden külön érzelmeivel, gondolataival, minden saját szükségével, bajával, panaszaival megnémul, elenyészik; itt az egyéniség nem érvényesülhet sokkal inkább nem, mint a prédikálásban, mert itt a liturgus a gyülekezet követe lévén Istenhez, egyedül annak általános érzelmé és gondolatvilágát fogja tolmácsolni, annak szükségét, baját, háláját fogja Isten trónja elé vinni. És mivel — leszámítva egyes ritkábban előforduló általános nagy csapásokat, nyomort, inséget, melyek ta án kivétel nélkül az egész gyülekezetet sújtják, mikben az egész gyülekezet szenved, és a mikor itt is csakugyan felsír a panaszos hang — mivel, mondom, a gyülekezetet általánosságban véve, az a maga egészében inkább áldását érzi önmagán az Istennek: ezen imádságokban a csendes, hálaadó hang lesz természetes.

De vajjon így van-e az egyes? Vajjon nincsen-e soknak nemcsak búja, bánata, de nagy szenvedései, nehéz küzdelmei, öldöklő harcai!? És nincsenek-e sokban viharzó szenvedélyek, háborgó lélek, melynek hullámai az égig csapkodnak!? Vajjon, a nagy Alkotó kezéből mindnyájan egyformán kerültünk-e ki testben úgy, mint lélekben!? Vajjon az emberek az egymás közt folytatott társalgásban mindnyájan ugyanazon módon fejezik-e ki érzelmeiket, gondolataikat?! Nem! mert mindenkinek megvan külön vérmérséklete, tulaj-

is, hogy ne vétkezzék. Épen e vele közlött lelki erő és tehetség kifejtését s érvényesítését célozta az első parancs, melynek tiltó rendelkezése ehetővé tette azt, hogy vagy Isten mellett, vagy Isten ellen érvényesítse akaratát. Ez a parancs volt az első ember Isten iránt való engedelmisségének próbaköve; ez volt az ő Istennel való hasonlatosságának korlátozó, szabályozó, fegyelmező nevelő mestere; ha ettől eltér, nyomban ott a bűn s ennek nyomában a büntetés. És a mennyiben az ember mint teremtett lény nem azonos lényű a tökéletes Teremtővel: tehát el is térhetett a jó útról s rá nézve a kísértő alkalom valóban a bűnnek okozója lön. Csakis egy esetben lett volna lehetetlen Ádámra nézve a bűn, akkor nevezetesen, ha Isten az Ő Szentlelkének ajándékait oly felettébb való mértékben közölte volna vele, hogy annak segédmeivel győzedelmeskedjék a kísértő minden hatalma felett. De ez nem lehetett Isten célja, mert Ő Ádámban nem maga mellé rendelt isteni lényt, hanem engedelmisségre hívott gyermeket teremtett, a kire mint ilyenre kötelességeket rótt, a melyeket teljesíteni s teljesítésökről számolni is kell.

Am itt az a kérdés nyomul most már előtérbe, vajjon nem tudta-e Isten azt, hogy Ádám a tilalmat meg fogja szegni? s ha tudta, mire való volt az a parancs? Miért sújtja Ádámban a büntetést oly rettenetesen, hogy halálnak halálával kell lakolnia, holott őt a sátán csábította a bűnre? Erre azt mondjuk, mi-

szertint Isten eleve ősmerte ugyan az ember állhatatlan, tétovázó voltát, hiszen semmi sem történnék az Ő akarata nélkül, még az sem, a mi akarata ellenére történik: mindamellett a büntetést mégsem akadályozhatta meg, mert míg bármi ilyes beavatkozás az ember öntudatának és akaratának szabad érvényesülését gátolta s az embert csupán gépilegesen mozgó lényűvé tőrpítette volna, addig másfelől örökös tétlenség, téspedés ülte volna meg az emberiséget s nem lett volna elérve a világváltás eleve megállapított célja sem. Az első parancs épen arra való volt, hogy Ádámot a jóban való megmaradásra buzdítsa. Nem is volt arra semmi szükség, hogy ő a jó és gonosz megtudása végett engedetlen legyen Úra, Teremtője iránt. Hogy pedig a tilalom megszegését Isten megtörténni engedte, az által távolról sem lett okozója a bűnnek, mert különben miképen lehetne azt összeegyeztetni Isten igazságosságával, hogy megítéli az egész világot és a bűnt büntetlenül nem hagyja? (Gen. 18, 25; Róm. 3, 6.). Az ember egyedül önmagát okolhatja, hogy engedve a kísértés csábító szavának cselekszi a rosszat; mert Isten senkit sem kísért, benne nincs meg a fogyatkozásnak még csak árnyéka sem (Jak. 1, 13. 17.).

Dr. Erdős József.

(Folyt. köv.)

donságai, azaz egyénisége, — már ugyan a mennyiben egyéniségről mindenkinél szólhatunk.

Itt jutottam el tulajdonképeni tárgyamhoz. Mert mikor állítom, hogy a magánimádkozásnak nincsen tudománya, ezzel szemben azt az egy kérdést eldöntendőnek tartom, vajjon a magánimádkozásban nincsen-e jogosultsága a subjectivitásnak! vajjon nem szabad-e itt sem megnyilatkozni az egyéniségnek az ő tulajdonságaival! nem szabad-e az embernek az ő mennyei Atyjával nyiltan, őszintén beszélni; elmondani, kiönteni minden mondanivalóját, minden érzelmét, nemcsak örömet, hanem bánatát, fájalmát, panaszát! egyszerűen szabad-e az embernek az ő ura Istenre és Atyjára előtt a maga valóságában állani szive szerint szólni! megengedhető-e a magánimádkozásban a panasz Isten előtt és ellen bibliai nyelven: a perlés Istennel!?

En ezt egészen természetesnek tartottam; és ilyenképen, ilyen értelemben magam is sokszor álltam Isten előtt imádkozva, ugyancsak ilyenképen magánimádkozásra könyvet is irtam. De volt a ki ezt kifogásolta, a könyvemem végig vonuló sötét hangot megengedhetetlennek mondotta. Könyvemnek egyik bírálója. Ez a rövid elmefuttatás azon kifogás ellenében védelem is akar lenni.

Hát bizony a ki nagyon szenved, a hevesen tusakodó, a világgal, az Isten látogatásaival megszűnés nélkül emészto harcban álló ember lelke, hangulata, beszéde, aligha lehet nyugodt — legalább a harc kezdetén és még jó hosszú folyamán is; végül aztán eljöhethet a megnyugvás. Hogy miért! — majd rátérek. Még a bibliai kegyeseknél is ezt látjuk. Mindenek felett ezekre hivatkozom azért.

Nagy István.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

A debreceni tanári kör közgyűlése.

Emlékezetes és hatásában is maradandó ünnepies közgyűlése volt f. é. október hó 14-én a debreceni tanári körnek. A közgyűlés ünnepi jellegét és fényét az a körülmény adta meg, hogy az országos középiskolai tanáregyesület központi igazgatóságának küldöttsége: dr. Beöthy Zsolt elnök vezetése alatt dr. Négyesi László főtitkár, dr. Rajner Ferenc, az egyesület közlönyének szerkesztője és Dörre Tivadar a VI. ker. főreáliskola tanára ez alkalmat választották ki arra, hogy Dóczy Imrének, a tiszántúli ref. gymnasiumok felügyelőjének és a debreceni tanári kör osztatlan tiszteletben és szeretetben álló elnökének átnyújtás az országos középiskolai tanáregyesület tiszteletbeli tagjává való megválasztásáról szóló oklevelet.

Már maga az a tény, hogy a magyar tanárságnak az országos tanár-egyesülettől képviselt egyeteme a református tanári társadalomnak egyik legkiválóbb tagját ily méltó megtisztelésben részesítette, nagy jelentőségű nemcsak a magyar özepiskolai ügy, hanem a magyar társadalom szempontjából is. Jelenti ez a tény a magyar tanárságnak paedagogiai gondolkodásban és hazafias érzésben felekezeti különbség nélkül való egységét s a mi ebből folyik: a magyar középiskolának, a magyar közművelődésnek, sőt magyar társadalomnak és államnak is a jövőjét. A magyar tanárság valóban hazafias missiót teljesít, a mikor a nemzeti életnek mai, minden-

féle particularismustól széttagolt állapotában a nemzeti élet magasabb feladataiban való együttérzésnek és összetartásnak oly fényes példáját szolgáltatja, mint a milyenről a debreceni kör közgyűlésén is tanúságot tett. Ennek a közszellemnek a megteremtése és fenntartása első sorban a Beöthy Zsolt érdeme, a kinek nevéhez irodalmunk és tudományosságunk körül tett nagybecsű szolgálatai mellett a magyar műveltség történetében elválaszthatlanul hozzá fog fűződni a magyar középiskola szebb jövője megalapításának az érdeme is. A magyar tanárság szerencsésnek érezheti magát, hogy a Beöthy Zsolt személyében oly vezetője s ügyének oly szószólója van, akinek közéleti magas pozíciója és tekintélye, nemes lelkesedéstől áthatott bölcsesége, támogatva a classikus magyar beszéd képességének ritka adományával is, teljes biztosítékul szolgál arra, hogy a magyar tanárság ügye s ezzel együtt a középiskola ügye is minél előbb diadalra fog jutni. A siker azonban, a melynek kivívása még igen sok és nagy akadály leküzdése árán és csak fokozatosan érhető el, nem pusztán az ő nemes buzgóságán fordul meg, hanem megfordul a tanárság komolv és nyugodt magatartásán is és elérését semmi sem nehezíti meg inkább, mint az olyan széthuzást célzó actiók, a minővel a tanárság nyughatatlan elemei legközelebb Szegeden kísérlettek meg sikertelenül a tanárság egységét megbontani.

A gyűlést Dóczy Imre elnök a következő beszéddel nyitotta meg:

„Körünk múltja elég biztosíték ugyan arra, hogy ez évben is kitartó és eredményes munkásságot fog kifejtteni, buzgóságunkat azonban csak fokozhatja két örvendetes és felemelő körülmény. Az egyik az a szerencse, hogy az országos középiskolai tanáregyesület vezetősége, élén a magyar tudományosság és irodalom büszkesége: Beöthy Zsolt, jelenlétével tisztelte meg ez évben első gyűlésünket. Az ő megjelenésükben biztos zálogát látom annak, hogy a központi igazgatóság és körünk között az egyetértés mint eddig, ugy ezután is fen fog állani. Szivem melegével és azzal az óhaj-tással üdvözlöm az illustris vendégeket, hogy ez az egyetértés a vidék és a központ között maradjon meg és erősödjék. A másik felemelő momentumot abban a jól eső hirben látom, a mely az állami tanárságra nézve kedvező állami költségvetésről adott tudósítást. Mindnyájan tudjuk, hogy a szellemi energia is physikai feltételektől függ, hogy a szellem függetlenségét az anyagi függetlenség adja meg. A vallás- és közoktatásügyi miniszter most oly elhatározó lépést tett, mely a tanáregyesület régi óhaját fogja megvalósítani. És ha épen mi, a debreceni kör, voltunk az e célra irányuló mozgalom első megindítóit, innen kell a hála szavának is először elhangzani a miniszter iránt. Jól tudjuk azonban, hogy az eredmény megfeszített törekvéssel való kivívásának az érdeme a központi igazgatóságé, különösen az egyesület elnökéé, a ki az ügy iránt való legmélyebb szeretettel és buzgósággal minden áldozatot meghozott a siker érdekében. Fogadja érte a magyar tanárság hálás köszönetét. A közgyűlést megnyitom.“

Az elnök után Beöthy Zsolt szólalt fel s a következőket mondta:

„Hálásan köszönjük mi, az országos középiskolai tanáregyesület igazgatósági tagjai a szíves fogadtatást s azokat a meg nem érdemelt szavakat, a melyekben az elnök úr bennünket részesített. Úgy jöttünk ide, megvallom, az utolsó hetek mozgalmainak hatása alatt,

mint az őszi napok bekövetkeztével a hideg szelek fujdogálása között az ember fényt és meleget keres. Úgy jöttünk ide, mint bizonyosak abban, hogy azt a világosságot és melegséget, a melyre hivatásunk sikeres betöltése érdekében szükségünk van, itt megtaláljuk és ebben új reményt és új ösztönt vihetünk magunkkal; megtaláljuk itt a helyzet felfogásának azt a fényét, a mely biztosítéka annak, hogy a helyes úton ingadozás nélkül haladjunk tovább és megtaláljuk az együttérzésnek azt a melegét, a melyből az összetartozás, az erők egyesítésének ösztöne folyik.

A midőn arról a tanárságra nézve kedvező fordúlatról szólunk, a melyet az elnök úr felemlített, minden egyébként kizárásával csak két tényezőre szabad gondolnunk. Az egyik a miniszter, az ő eleven és erős érzeke minden culturalis momentum iránt, fiatal kitarító erélye a feltételek megszerzésében. Én tudom, mennyi küzdelemmel, mennyi nehézség legyőzésével vívta ki azt, a miért ma neki hálás elismeréssel adózunk. A másik tényező a tanárság egyértelműsége, a mely diadalra vezette a miniszter törekvéseit. E két tényező az, a mely a jövő irányát megszabja; e két tényező támogatására és erősítésére kell minden erőnköl törekednünk. A tanári közszellem megerősítéséről sok tanakodás folyt már közöttünk, különösen az utóbbi hetek tapasztalatai újultak a kérdéssel való behatóbb foglalkozásra. Éppen azért kétszeres örömmel jöttünk ide, a hol az egyetértést, az összetartozás érzetét melegen ápolva találjuk. E szellemnek, a mely a debreceni tanárságot eleitől fogva áthatotta, vezére Dóczy Imre, a ki az ő egyéniségének azzal a legjellemzőbb vonásával áll előttünk, a mely ennek a közszellemnek az ápolását jelenti; a közszellemnek, mely nem más, mint az iskola, a tudomány, a pálya és a pályatársak szeretete. Az ő tanári, tudományos, administratív és egyesületi működése bizonyosága annak, hogy e közszellemnek ma az országban nála hivatottabb, szeretettebb képviselője nincs. A mint a papok chorusa a templomba lépő főpapot az „ecce sacerdos magnus“-sal üdvözli, úgy tekint Dóczy Imrere az ország tanársága: ecce magister verus. Ez az igazi mester, ez az igazi tanár. Ezt a mestert, ezt az igazi tanárt óhajtotta az országos középiskolai tanáregyesület megtisztelni, a mikor az ideai temesvári közgyűlésen tiszteletbeli tagjai közé választotta. A mi feladatunk az, hogy átadjuk neki e határozatról szóló oklevelet azzal a kívánsággal, hogy az a szellem, a melyet ő képvisel, benne és általa éljen és hasson minél tovább. Jókívánataink nemcsak az ő személyét illetik, hanem a magyar köznevelésnek azt a fontos körét is, a melyre az ő hatása kiterjed. Adjon az Isten neki sok követőt, hogy az ő szellemében egyik maradjunk“.

A remek beszéd, a melyet csak fogyatékos feljegyzés alapján közölhetünk, úgy eszmei tartalmánál, mint a formának és az előadásnak ama természetes szépségénél fogva, a melyet Beöthy Zsoltnál soha sem tudunk eléggé csodálni, mély benyomást tett a közgyűlés minden tagjára. De természetesen legjobban meghatotta az ünnepelés tárgyát, Dóczy Imrét, a ki megindult hangon köszönte meg a megtiszteltetést.

„Mely megilletődéssel fogadom — úgymond — a kitüntető figyelmet, a melyet a tanáregyesület és méltóságod irántam tanúsítani kegyes volt. Ha nem tudnám, hogy az irántam való legjobb indulat mondatja méltóságoddal e fényes szavakat, szinte szégyenlenem kellene magamat e szavak hatása alatt. Igaz, hogy mindig az iskolának éltem, de érzem és tudom, hogy

az én munkásságom nem ér többet, mint a mit a classikus úgy fejez ki, hogy „et voluisse sat est“. Az akarat, a törekvés meg volt bennem, de ily megtiszteltetésre, a melynek becsét még fokozza és engem boldoggá tesz az, hogy a Beöthy Zsolt kezéből vehetem át, ez a csekély érdem még nem elég. Tudom, hogy ez a megtisztelés nem is annyira az én személyemnek, mint inkább a debreceni tanári kör közszellemének szól, a melynek hatása kívánatos, hogy állandóan hasson az ország tanárságának minden körében. Szól továbbá a tiszántúli ref. tanáregyesületnek, a melynek élére tanártársaim bizalma engem helyezett. Nem eddigi munkásságom jutalmát látom tehát e kitüntetésben, hanem általa életem fogytáig elkötelezve érzem magamat arra, hogy minden erőmet és tehetségemet a magyar köznevelés érdekeinek munkálására szenteljem.“

Még Váradi Károly, a debreceni piarista gymnasium igazgatója és a tanári kör alelnöke szólott néhány meleg szót, megköszönve a tanári kör nevében a kört elnöke személyében ért kitüntetést, a melylyel az egyesület igaz érdemet koszorúzott meg. Dicséri Dóczy Imrerenek a kör vezetésében tanúsított tapintatát, bölcsességét és buzgóságát.

Ezzel a közgyűlés ünnepi része befejeződött.

Napirend előtt az elnök ismét megemlékezvén arról a nagyfontosságú javításról, melyet az 1901. évi állami költségvetés foglal magában, indítványozza, hogy a tanári kör jegyzőkönyvében fejezze ki háláját Wlassics miniszter és az országos középiskolai tanáregyesület elnöke és igazgatósága iránt s egyszersmind kérje fel a központi igazgatóságot, hogy a miniszter előtt a tanárság háláját küldöttségileg is tolmácsolja.

A napirendnek első tárgya a tisztújítás volt a következő eredménnyel: elnök lett Dóczy Imre 26 szavazat közül 25-tel, alelnök Váradi Károly 24, titkár dr. Kardos Albert 24, pénztáros dr. Nagy Zsigmond 18 szavazattal.

A gyűlés örömmel fogadta a debreceni ipartestület átíratát, a melyben a polgári iskola eszméjének pártolására kéri fel a kört. A kör elismervén a kérdésnek nagyfontosságát, kiadja az ipartestület beadványát Váradi Károly alelnöknek referálás végett, a ki a legközelebbi közgyűlésen behatóan fog foglalkozni a felállítandó debreceni polgári iskola ügyével.

A gyűlés további folyamatát Kardos Albert előadása foglalta le, a ki a zsúfoltságról, a fővárosi és számos vidéki középiskolának ez égető bajáról értekezett. Az értekezést lapunk más helyén egész terjedelmében közöljük. A felolvasáshoz hozzászóllottak Dóczy Imre, Sinka Sándor és dr. Nagy Zsigmond. Dóczy elfogadja az előadó javaslatait a reáliskola egyenjogosítására és a fővárosi iskolákba való felvétel korlátozására vonatkozó indítványok kivételével. A reáliskola kérdésében ugyanis a kör már régebben állást foglalt s nem lát okot arra, hogy álláspontját most megváltoztassa. A párhuzamos osztályokkal zsúfolt intézetekre nézve pedig nem osztozik az előadó aggodalmaiban, mert ha maguk az osztályok nem zsúfoltak, sem az egészségi érdekek biztosítása, sem a fegyelem fenntartása nem lehetetlen. Sinka Sándor új szempontokat jelöl meg a kérdés megvilágítására, ugyanezt teszi dr. Nagy Zsigmond, a ki más nemzetek példájára a közoktatási törvényeknek oly módosítását javasolja, hogy 12 éves koráig az egész nemzet ifjúsága egységes iskolázásban részesüljön, a mivel megszűnnék a mai középiskolai pedagógiának az a helytelen eljárása is, hogy 9 éves gyermekeket a latin grammatika tanulására kényszerít.

A közgyűlés az előadó javaslatait a Dóczy Imre által javasolt korlátozással fogadta el.

A gyűlés azzal az örvedetes bejelentéssel végződött, hogy nyolc új tag jelentkezett, u. m.: Jancsó Géza nagykállói gymn. tanár, Nagy József debreceni ev. ref. tanítóképzői, Sáfrány Lajos debreceni ev. ref. felsőbb leányiskolai, Nagy Vilmos, Neszveda Károly, Szmodics Zoltán, Visskó József piarista gymn. tanárok és Alt Henrik főreáliskolai torna-tanító.

—i—r.

A zsúfoltság ellen.*

A magyar középiskola rohamos fejlődésen ment át az alkotmány helyreállítása s kivált a középiskolai törvény meghozatala óta. A haladás óriási arányokat mutat külsőleg-belsőleg egyaránt. Új intézetek alapítottak az ország szélein s kivált a fővárosban, csonka iskoláknak egész sora egészült ki, új épületek, díszes, modern épületek emelkedtek a régi s újonnan alapított intézetek számára, szilős tornatermek és edző játszóterek nyíltak meg, nagy kincsesel felérő összeget fektettek be iskolai butorokba, felszerelésekbe, gyűjteményekbe; a tanulók száma megkétszereződött, a rendes, okleveles tanároké megháromszorozódott, a tanári javadalom, fizetés és nyugdíj is bizonyára száz percenttel emelkedett, ha tekintetbe vesszük a községi és felekezeti tanároknak előbbi nyomorúságos anyagi viszonyait. Az iskola belső élete is szabályoztatott; tanítás tervünk és utasításaink már harmadik évtizede, hogy nagyobb változáson nem mentek keresztül; a középiskolák fáját, rendeltetését, szervezetét majdnem végkép szabályozta az 1883. XXX. törvény, melyen az 1890. évi görög-pótló novella csak csekély részt ütött, de a melyen megtörték az egységes középiskolának s más kevésbé ábrándos reformterveknek ostromló hullámai.

De azért még maradt a magyar középiskolának elég megoldatlan kérdése, elég orvoslandó külső baja, elég pusztító belső betegsége. Ezek között csak egygyel óhajtok ez alkalomból foglalkozni: a zsúfoltsággal; szeretném e bajt minden oldalról megvizsgálni, minden káros következményeiben bemutatni, hogy annál több eredménnyel kereshessem az ellene basználandó orvosszereket.

A zsúfoltság — mint tudjuk — nem általános baj; nem jelentkezik az ország minden részén és nem mindenik fajta középiskolában. Leginkább a főváros és a nagyobb vidéki központok, Debrecen, Szeged. Pozsony, Temesvár szenvednek miatta; veszedelmes mértéket pedig csakis a gymnasiumban ölt; a reáliskolát ritka helyen támadja meg s ott is csupán az alsó osztályokban.

A zsúfoltság tulajdonképen kétféle alakban mutatkozik; nemcsak egy-egy osztály, hanem az egész iskola is zsúfolt lehet. A magam részéről ez utóbbit csakoly egészségtelen állapotnak tartom. Mikor valamely intézet 12, 16, sőt 20 osztálynyira is megdagad, mikor egy egy épületbe jár 7—800, sőt 1000 tanuló, mikor még a fiúk sem ismerik egymást, nemhogy a tanárok avagy éppen az igazgató ismerné őket, akkor majdnem bizonyos, hogy az ilyen intézet nem teljesítheti hivatását sem a tanítás egyöntetűsége, sem az egységes fegyelmelés szempontjából.

De ne vágjunk elébe magunknak; nézzük sorjában a zsúfoltság káros következményeit.

* Felolvasatott a debreceni tanári körnek 1900. évi okt. 14-én tartott alakuló gyűlésén.

Nem az önérdék szól belőlem, mikor első helyen emlitem a zsúfoltságnak a tanárookra gyakorolt pusztító hatását. Ha a tanár csak valamilyen sikert is el akar érni népes osztályban, föl kell használnia teljes szellemi és fizikai erejét. 60—70 tanulót folytonos figyelemre és közös munkára bírni, a tanítás vagy a rendfenntartás eszközeivel fegyelmelni; továbbá ily nagy tömeget erkölcsi és tanulmányi szempontból ellenőrizni, az egyes tanulókkal csak nagyjából is megismerkedni oly nehéz feladat, oly súlyos teher, hogy vasidegrendszer és a legszívósabb testi szervezet legyen az, a mely meg nem lazúl és meg nem roppan alatta.

Ha csak egy ilyen osztálya van a tanárnak, az is kipróbálja agyát és tüdejét; ha pedig órát óra után ekkora tömeg körében kénytelen tölteni, akkor úgy bujdosik egyik teremből a másikba, mint az üldözött vad, mely sem jobbra, sem balra nem talál pihenő helyet. Szó sem lehet ilyen körülmények között magasabb rendű tanításról; a tanárnak le kell mondani a tanulók egyéniségéhez való alkalmazkodásról, akarva nem akarva el kell veszítenie lelkesedését, mert ha ezt nem lohasztaná le maga a testfárasztó tanítás, az idegfeszítő fegyelmelés, kiirtja belőle a lélekölő dolgoztatás. A tanár megszűnik lelkes és lelkesítő tanító-művész lenni, hanem vagy fásult, a mindennapi munkába beletörődő, gépiesen dolgozó mesteremberré válik, vagy pedig — a mi sokkal rosszabb — szemfényvesztésre, a szokatlan terheknek lelkiismereten megkönnyítésére ragadtatja magát.

S a tanár még mentséget is talál az ilyen tehermentesítésre. Nem épen abban, hogy a 60-nál több tanuló a súlyát törvénytelenül rakták az ő vállára, hanem abban, hogy ő nemcsak tanár, a ki tudását, tanítóképeségét lekötötte az iskolának, hanem ember is, a ki egészségével tartozik családjának, gyermekeinek. Már pedig minden tanítási órát zsúfolt teremben tölteni, ahol 60—70 serdülő fiú, avagy épen felserdült ifjú szivta el a tanár elől a levegőnek az éltető részét, komoly veszedelem az egészségre nézve, a mely e szerint még arra a sokat hánytorgatott és rövidnek tartott 30 szolgálati évre sem fogja futni.

Ha a tanárnak baj és veszedelem a zsúfoltság, sokszorta inkább az a tanuló ifjúságnak, akár egészben véve, akár egyenként tekintve őket. A zsúfolt osztályban meg van nehezítve a nemesebb értelemben vett tanulás, meg van könnyítve a fegyelmetlenség, az erkölcsi romlás, a testi egészség pedig szinte ki van szolgáltatva a betegségek támadásának. Mert hogyan nyílnék alkalma a tanulóknak elméjének helyes úton való fejlesztésére, mikor az osztályban közös munka alig folyik, mikor a tanár ideje jórészt eltölti a lec e kikérdezésével és feladásával? Hogyan gyarapodhatik kellőképp csak ismeretekben is, mikor a tanár közvetlenül oly ritkán foglalkozhatik vele?

Hogyan sajátíthat el a tanár utánzásra méltó jellemvonásaiból csak egyet is, mikor majdnem ki van zárva közte és a tanár között a személyes érintkezés. Vége van az ilyen intézetekben annak a családias viszonyoknak, mely régebben, de kisebb városokban most is elő fordul tanár és tanítvány között. A köteles tisztelet talán az ilyen tanulóban is meg van tanára iránt, de hol a lelkes szeretet, mely a tanárról átragadt az iskolára s a mely úgy betöltötte az ifjú lelkét, hogy késő évek múlva is jól eső érzéssel újította fel tanuló kora emlékeit. Ha a zsúfolt osztályba a tanár csak bejár egy-egy órát eltölteni, a tanuló is csak feljár az

elébe szabott tananyagból kisebb-nagyobb porciókat elfogyasztani.

A zsúfoltságból erkölcsi kár sem kevesebb következik. A fegyelmetlenségre, a lazább lelkiismeretre hamar hajlik az a tanuló, a ki látja, hogy a tanár a tömegben nem tud eléggé uralkodni, hogy magaviselet és előmenetel szempontjából nem bírja kellőképpen ellenőrizni. Háttha az érettebb ifjú azt is észreveszi, hogy a tanár a nagy teher elviselhetése végett enged a lelkiismeret szigorából, nem szokja-e meg a könnyebb erkölcsi felfogást? Vajon ha megszokta az iskolában csak felelet alkalmára vagy vizsgálatra készülni, nem fogja-e az életben is csak szükség esetében, csak ellenőrzés közeledtével hiven teljesíteni kötelességét?

Egészségügyi szempontból talán felesleges is a zsúfoltság veszedelmét fejtegetni. Az iskola orvosok már rég kimutatták, hogy az ifjúság leggyakoribb betegségei, a vérszegénység, az idegesség, a közzellátás, az infectious betegségek elleni gyöngébb ellenállás, mily szoros kapcsolatban vannak a zsúfolt termekkel. De hogy is ne? Hiszen abból a jó levegőből, világosságból, mely csak 40—50 tanulóval volna szárván, 60—70, vagy még több ifjúnak kell megélnie.

Csodálatos e tekintetben a szülők könnyelműsége. Nekik joguk volna a fiok, minden egyes növendék részére a térből és levegőből legalább egy 60-ad részt követelni, és ők megelégszenek, sőt maguk sürgetik, hogy ne jusson neki több egy 70-ed vagy esetleg egy 80-ad résznel.

Az osztályok zsúfoltságától úgy akartak szabadulni a fentartó hatóságok, hogy zsúfolttá tették az iskolát. Annyi osztályt párhuzamosítottak, a mennyi csak az épületben elfért s így keletkeztek a monstrum intézetek a), b), c) párhuzamos osztályokkal, 3—4 iskolára való tanuló létszámmal. Az ilyen népes iskola valószínű merénylet a közegészség ellen; hiszen csak egy osztályban kell ragadós betegségnek föllépnie, hogy 7—800 s még több fiú veszélyben forogjon. De tegyük föl, hogy a Gondviseles éveken át megóvjá az ilyen zsúfolt iskolát minden járványtól, hát azért egészségesnek mondható-e ezen állapot pedagógiai szempontból? Képzhető-e, hogy egy ilyen intézetnek szellemi vezetését kézben tarthassa egy ember, az igazgató, a ki a legfontosabb adminisztratív teendőket is alig győzi végezni? Lehet-e szó az iskola közszelleméről, mikor terem sines, mely annyi tanulóval egyszerre befogadhatna, mikor a legszebb iskolai ünnepek is jórészt kárba vesznek, hiszen az ifjúság felének vagy harmadának lehetetlen az ünnepi szózatokat csak meg is hallania? Lehet-e szó a tanár megnyerő egyéniségének áldásos hatásáról, mikor a tanulók a legkülönbözőbb tanárok között hullámanak, mikor egy-egy tanár — úgy lehet — a nyolc év folyamán csak egy esztendeig jut érintkezésbe egyik vagy másik osztállyal?

Hiába hozzák fel ez ellen, hogy Franciaországban is vannak *collège*-k és *lycée*-k 1000 és több tanulóval, 30—40 osztállyal. Csupán ebből a hasonlóságból nem lehet következtetést vonni, mert először: is egy-egy ilyen francia intézetben a szellemi és anyagi igazgatás több ember között oszlik meg, továbbá a bentlakás intézménye nagyon megkönnyíti a nevelés feladatát az iskola egységes szellemének az uralmát; végül — a mi földolag, — az ilyen zsúfolt iskola igazán megszünteti az osztályok zsúfoltságát, mert a tanulók létszáma egy osztályban sem emelkedhetik 40-nél nagyobbra.

A zsúfoltság, mely megtámadja a tanár és tanuló

egészségét, megnehezíti a tanítást és tanulást, megrontja az egészséges iskolai életet, még a magyar középiskolának a jó hírnevét is aláássa a külföldön, tekintélyét is veszélyezteti itthon. Valóban a művelt nyugat alig hiheti el, hogy különben teljesen modernül felszerelt épületeinkben a pedagogia legújabb vívmányait értékesítő tanterv mellett is 60—70 tanuló osztályokban folyik a tanítás. Itthon pedig a középiskolához hasonló intézetek mind lenéznek bennünket, amiért nekünk ily nagy tömegekkel kell vesződnünk, holott a felső kereskedelmi iskolákba nem lehet egy osztályban a létszám 40-nél több, sőt a polgári iskolákban is a népoktatási törvény s az annak teljesen megfelelő miniszteri rendelet csak 50 tanuló enged egy osztályba. Így lett a gimnázium és reáliskola alábbvaló, alsóbb rangú tanintézet a kereskedelmi és polgári iskoláknál.

A magyar középiskolának, ha eddigi eredményét nem akarja kockáztatni és ha helyes irányban akar fejlődni, meg kell szabadulni a zsúfoltságtól. E baj ellen azonban a jó orvosságot csak akkor találjuk meg, ha fölkerestük a bajokait. Mert mi is idézte elő a zsúfoltságot?

Tévedés volna azt hinni, hogy csupán a középiskolai törvény hibája és hiánya. — Kétségtelen ugyan, hogy a törvényhozás nagyon is sokat engedett a pedagogia követelményeiből, nagyon is megalkudott a magyar szegénységgel, midőn 60-ban állapította meg egy-egy osztály létszámát. Növelte a törvény hibáját a közoktatási kormány lanyha eljárása, a mely a maga iskolában de a felekezeteiben és községeiben is elnézte, hogy 60-nál is több tanuló zsúfolódott egy-egy terembe; betetőzte e ferdeséget az 1894 évi miniszteri rendelet, mely előre is megengedte 68-ra szaporítani bármely osztályban a létszámot, holott ilyen rendelet kiadására a törvénynek sem szelleme, sem betűje nem jogosította fel a kormányt.

Az is bizonyos, hogy a törvény hiányos, a mennyiben meghatározta ugyan a középiskola osztályainak a minimumát 4-ben, de elfeledte megállapítani a maximumát; így álltak elő a 16 - 20 osztályra dagadt monstrum-intézetek.

Azonban a zsúfoltságnak még mélyebb okát is ösmerjük. A magyar közönségnek régi gyöngesége, a gimnázium iránti szeretet, a febris gymnasialis tereli ifjaink legnagyobb részét egy és ugyanazon fajta intézetbe; a gimnáziumot, mintha magasabb rendű tanintézet volna. megrohanja, betölti; a reáliskolát, mintha a törvény nem is minősítette volna egyenlő rangú középiskolának, csak szorultságában keresi föl.

De bántja a magyar közönséget egy másik láz is, melyet *febris metropolitana*-nak nevezhetnénk, melynek pusztító hatását érzi az országnak kereskedelme, ipara, egész kulturája s így közoktatása is. Csodálatos varázsereje van a magyar fővárosnak, a mely a vidéket absorbeálással fenyegeti. Ez a varázs kiterjed még a középiskolai tanulóokra is, a kiket szintén vonz Budapest s a kik a helyett, hogy gyermeki s ifjú fejlődésnek inkább megfelelő apró vidéki városokba vonulnának, rávetik magukat a testi egészségüket és erkölcsi épségüket könnyen veszélyeztető Budapestre, bárha csak a legnagyobb erőszakkal tudják magukat befurni az úgy is túlon-túl megtelt termekbe.

Előidézte s folyton fokozza a zsúfoltságot a népoktatási törvénynek hiányos végrehajtása. Sem az állam, sem községek és felekezetek nem gondoskodnak elegendő számú oly intézetekről, melyekben a tanuló ifjú-

ság eltölthetné tanköteles korát. Harminc évnél már régibb a népoktatási törvény és csak most teszi a kormány általánosan kötelezővé az V. és VI. elemi osztály felállítását; a polgári iskolákra azonban még nem került sor, hogy azokat is életbe léptetné a törvénykövetelte helyeken, t. i. az 5000 lakosnál népesebb községekben. Holott éppen azok a tanulók teszik a középiskolát zsúfolttá, a kik csak a tanköteles kor végét akarják kivárni alsó osztályainkban, vagy a kik csupán azért íratkoztak gimnáziumba és reáliskolába, mert nekik megfelelő polgári iskolát nem találtak sem lakóhelyükön, sem annak a közelében.

Az itt fejtegetett okok utasítanak bennünket a zsúfoltság bajának igazi orvosszereire. Első sorban a törvényt kell segítségül hívunk. Ragaszkodjunk legalább mi, tanárok, a lehető leghívebben és kitartóbban a középiskolai törvény 17. §-ához, mely a tanulók maximumát megállapítja. Egyetlen középiskola se vegyen föl a maga felelősségére 60-nál több tanuló; már a 61-iket is utasítsa miniszterhez vagy más főhatósághoz az engedélyért. Ha pedig ezzel szemben a miniszterium hivatkoznék az 1894. évi sz. rendeletére s azt nem *ad hoc*, hanem állandó érvényűnek jelentené ki, akkor ne fáradjunk bele az ismételt kérelembe, kormányhoz, törvényhozáshoz intézett feliratba, míg ez a nemcsak törvényellenes, de pedagógiai és közegészségügyi szempontból pusztítóan veszedelmes rendelet vissza nem vonatik. Sőt még itt se állapodjunk meg igyekezzünk odahatni, hogy a törvénynek a hibáját novella vagy miniszteri rendelet javítsa. Legalább 50-re kell leszállítatnunk az osztály létszámot, a mint azt már 1895-ben kérte a t. orsz. tanáregyesület, sőt az 40-ben kívánta a maximumot megállapítani, de óhajtott volna egy iskola tanulóinak a maximumát is törvénybe vagy rendeletbe foglalni.

Sokkal nehezebb a zsúfoltság másik okát, a febris gymnasialist leküzdeni. Mert hiába tette a törvény a reáliskolát a gimnáziummal egyenlő rangú középiskolává, hiába hozta az újabb tanításterv a két intézetet belsőleg is oly közel egymáshoz, hiába hirdetjük szakértekezésekben és a napi lapok vezércikkeiben, hogy a reáliskola a műveltségnek éppen olyan organuma, mint a gimnázium, a nagy közönség minderre nem hallgat mindaddig, míg a reáliskola jogban is egyenlővé nem lesz a gimnáziummal, vagyis a míg nem recipiáltatik. Pedig a zsúfoltság legalább is az intézetek felében azonnal megszűnnék, mihelyt a középiskolai törvény oda módosulna, hogy a reáliskola érettsége is megnyitja az összes főiskolákat.

Könnyebben korlátozhatjuk a fővárosba torlódást; csak egy rendelet szükséges a miniszterium s a többi főhatóságok részéről, a mely a vidéki tanulóknak csak utolsó sorban, csak végső szükségben ad helyet fővárosi középiskolában. Igaz, hogy a vidék aránylag csekély percentet szolgáltat a budapesti intézetek népességéhez, de ezt a néhány százalékot is másfelé terelni csak jó szolgálat volna maguknak a vidéki ifjoknak és könnyebbség a fővárosi középiskoláknak.

Legtöbbet várunk a népoktatási törvény erélyes és sürgős végrehajtásától. Ha a városi elemi iskolák is mind kiegészülnek a törvénykövetelte V. és VI. osztálylyal, ha a nagyobb városok nemcsak középiskola után kapkodnak, hanem eleget tesznek a polgári iskolára vonatkozó kötelezettségüknek, akkor a zsúfoltság veszélye magától elenyészik, vagy legalább is igen enyhévé válik.

Azt hiszem, a zsúfoltság kérdését, melyet külön-

ben majdnem mindnyájan tapasztalatból is jól ismerünk, eléggé kimerítettem, hogy a következő javaslatokat bátorokodjam a t. kör elé terjeszteni:

1. A debreceni kör a zsúfoltságot a magyar középiskola égető bajának tartja, melyre ismét föl hívja a társkörök és a központi választmány figyelmét.

2. A zsúfoltság megszüntetésére legelső lépés a törvényhez való visszatérés; tehát fölkerendő az egyesület útján a miniszterium az 1894. évi sz. rendeletnek hatályon kívül helyezésére.

3. Óhajtottó a középiskolai törvénynek két irányban való módosítása, hogy egyrészt a tanulók maximuma kisebb számra szálljon, másrészt a két középiskola között minden jogbeli különbség megszűnjék.

4. Kivánatos a vidéki tanulóknak a fővárosi középiskolákba való föl vételét a törvényes eszközökkel korlátozni.

5. Szükséges az elemi iskolákat a felső osztályokkal kiegészíteni s polgári iskolákat, legalább négy osztályú polgári iskolákat az eddiginél sokkal nagyobb számban felállítani.

Ajánlom e javaslatokat a t. körnek becses figyelmébe megvitatás és szíves elfogadás végett.

Debrecenben, 1900. okt. 14.

Dr. Kardos Albert.

Tantervünkről általában.

Azt mondják: „A tudományok kulcsa a szorgalom“. Én ehez azt teszem — fenti tárgyamra való vonatkozással: — „A sikeres tanítás kulcsa a jó tanterv.“

De hát melyik a jó tanterv?

Az, a melyik a gyermeki értelemhez, az adott életviszonyokhoz (ide értve a helyi szükségleteket is) s magához, a gyermeki természethez úgy alkalmazkodik, hogy a tananyagnak tervszerű beosztásában nem annyira a *különnemű ismeretek halmazát*, mint inkább az *alapvető elemek szigorú határok közt mozgó csoportosítását* tartván szem előtt, a növekedést *sok oldalú érdeklődésre* vezeti, de elméjét *sokféle tan-könyvi tudással* (betű emlézés) meg nem terheli.

Jelen közműveltségi állapotunk követeli ugyan, hogy még a gyermek is bizonyos — s elég nagymérvű — határok közé szorított ismeret birtokába jusson a népiskolában, tehát szem előtt tartandó — ha szabad így nevezni — a „tudomány“-nak az a mennyisége, mely nélkül boldogulnia, az önművelődésben előhaladnia lehetetlen; ámde félremagyarázzák ez alaptételt azok, kik valóban „tudományos“ készséget követelnek a gyermektől s e célból a tantárgyak özönét, a külön-nemű ismeretek halmazát zúditják szegény kis árva fejére és igyekeznek elméjét úgy megtönni, hogy elvégre el sem tud igazodni a tömkelegben.

Ekkor aztán a helyes gondolkozás meghibban agyában, kiviteli vagyis alkalmazási képessége elveszti rugékonyságát s lesz gép, a kit folyvást vezetni, igazgatni kell; a ki tanul, gyötrődik az *üres taneredményért*, de igen keveset, vagy éppen semmit rak tároz magának a valódi életre, nem szereshet magának eszközöket a megélhetésre, a tovább fejlődésre, mert hiszen csak addig érdeklődik a „tudomány“ iránt, míg az iskola őt erre sablonos vasrendszerével rákényszeríti.

A tananyag-halmaz tehát adhat üres, külsőleg tetszetős *tanást*, de ez a tudás nem áll semmi kapcsolatban a *képességgel*, azzal a képességgel, mely a gyermekben felkölti az érdeklődést a következők, a továbbképzés iránt.

Bizonyára, az ismeretnek nem ilyen mennyisége az, mit a népiskola köteles nyújtani, a növendéket nem ily módon juttathatjuk el ahoz a készséghez, hogy *érzéke, értelme, kedélye és akarata*, mint összhangzatosan kipattant villanyszikrák kivegyék részüket a tanítás hatásaiból.

Nem elég, ha a tanterv kiválasztotta s bizonyos rendszerbe szedte a tananyagot, mert számolni köteles az anyag elrendezésénél, csoportosításánál a *gyakorlatra, a fokozatos haladásra és az egyes csoportok egybefüggésére*.

Gyakorolva, illetve ismételve kell haladni a gyermeknek s épen azért az anyag elrendezése gyűrűzetes (koncentrikus) legyen, mert így tartható be a szabály: ismertről az ismeretlenre. — Minden csoport, vagy minden osztály anyaga rövidebben már az előző csoportban foglaltassék, úgy hogy a keret eleitől kezdve ugyanaz, csak a benne foglalt tartalom bővül, szélesedik, a nyújtott ismeret izmosodik évről-évre.

A jó tantervből tehát öntudatosan domborodik ki a tulajdonképeni *tanfokozat*, szerves összefüggésben állanak ott az egyes *tanfolyamok* s így a gyermek logikusan *gondolkodó és alkotó* tehetségét ez alapon fejleszteni, folyvást ébren tartani nem leendő nehéz feladat.

Mikor azonban így tisztába jövünk azzal, hogy a tanterv milyen tananyagot s micsoda rendszer mellett adjon feldolgozás végett a népiskolának; az a kérdés tolu előtérbe: vajjon ezen anyag mennyiségre nézve minő korlátok között mozoghat?...

Ez a kérdés most a revízióval legfontosabb, elannyira, hogy ezen fog megfordulni az újja alakítandó tanterv jó vagy rossz volta.

Túlterhelésről panaszkodik a tanítással foglalkozó világ és panasza igaz, szomorú tapasztalatokon nyúgoszik; mert bár akadnak elméleti paedagógusok, sőt itt-ott elvétve gyakorlati tanítással foglalkozó emberek is, kik túlhajtott böleselkedésükben, vagy műlekedésük pillanatában *képzeldésnek* nevezik az iskolai túlterheltséget: az bizonyos, hogy a gyakorlati szakférfiak nagy tömege egyér. elműleg szerencsétlenségnek tartja a mai iskolai anyagnak feldolgozását.

Azok, kik nem akarnak tudni túlterhelésről, azt mondják, hogy a mostani világ s a modern élet feltételei nagy követelésekkel lépnek a társadalmi egyén elé s még a legegyszerűbb földművestől is megkívánják a köréhez illő műveltséget s a megélhetéshez szükséges tudást.

Már most eme követelmények elől a népiskola el nem zárkozhatik, hanem kénytelen a tanítás anyagát kibővíteni és sokféle, különemű ismeretek elsajátítását lehetővé tenni.

Az élet követeli ezt tőlünk s a mit így ennek kielégítésére cselekszünk, az túlterhelés nem lehet.

Hát hiszen igaz, hogy viszonyaink mások, mint régen voltak, fejlettségünk, műveltségünk szélesebb alapokon nyúgosznak, s nem is tagadja senki miszerint sokat kell tanulnunk, sokat kell tudnunk, hogy az ember-világ tülekedő harcában megállhassunk.

Ez kétségtelen igazság. De vajjon az ismeretek *sokféleségében*, az anyag terjengő *mennyiségében*, vagy pedig a sokoldalú *érdeklődés* felköltésében, az alapul vett elemi ismeretek ösztönző hatásában keresük és találjuk-e fel azt az utat, melyen a mai iskola kitűzött céljához eljuthatunk?

Nekem az a meggyőződés, — hiszen a gyakorlat érlelte ezt meg bennem, — hogy a tananyag

terjedelmében alkalmazott *takarékosság* a legbiztosabban meghozza kívánt gyümölcsét, míg a terjedelem nagysága, a kézikönyvek betű- és szóhalmaza okvetlenül, előbb vagy utóbb a valódi *tudás*, a továbbképzési *készség* elődjéhez vezet.

Boldogulásfelé közeledő régi tantervünk épen abban a betegségben szenvedett s ezért kiáltják vala rá a halált már születésekor, mert — a haladó kor szellemére hivatkozva, — *sokféle „tudományból, egy rengeteg anyaghalmazban szabta meg a népiskola kötelességét* s felépítvén a maga rendszerét a kézikönyvek tömegére, kényszeríté a tanítót az ismeretek *betanítására, a betűhöz való ragaszkodásra*.

Azt hitték a terv készítői és koncedálom, hogy teljes jóhiszeműséggel jártak el akkor, miszerint az élet követelményeit figyelemre méltatván, a sokféle anyag rendszerbe foglalásával egészen elérték a célt, hogy: az iskola az életnek tanítson; pedig csak a tömő rendszer skáláját állították össze, egyiránt megbénítván vele tanító és tanítvány magasabbra vágyó lelki tulajdonságait.

Alanyi (subjectiv) tanítási módra gondolván, hitték, hogy az ismeretek (tárgyi ismeret) egészét nyújtják a gyermeknek, holott annyi különemű és külön választott ismereti anyag mellett teljes lehetetlen volt az alanyi tanítási módot, a tárgyi (objectiv) tanítással eredményes összhangba hozni.

Szomorú például szolgál erre nézve a letűnt évek iskolai növendék-serege, kikről általános panaszként hangozik, hogy az ismeretek elemeiben, épen az alapvető dolgokban, — általánosságban szólva — nem ütik meg a kívánt mértéket.

A tudományok nyitott ajtója, az előrehaladás, a továbbképzés anyja, a *szép olvasás* péld. eltűnt a gyermekek ajkairól, csak itt és ott, szórványosan húzza meg magát rejtett zugokban, egyénenként nyilatkozik meg egyes jelesebb növendék szavaiban; de egyetemlegesen — valljuk be — a gyengeség korszakát éljük ma e tekintetben.

Legelső feladatunk azért, ha igaz revíziót akarunk, hogy a tananyagnak múltban divott *külön nemű halmazát*, ugynevezett *sokféleségét* vessük el és e helyett — a lényeg megtartásával — törekedjünk olyan alapra fektetni tanítási rendszerünket, hogy inkább *sokoldalú érdeklődést* költünk fel a gyermekben, vagyis tanításunkkal minden tehetségére egyetemlegesen hatva, *józan gondolkodásra* szoktassuk, *logikus következtetésre* vezessük és végre a szerzett ismeretek *alkalmazására* képessé tegyük.

Ezt pedig elérhetjük a kiválasztott tananyag *összpontosításával*. A rokontárgyak egymással kapcsolathat (írás, olvasás, nyelvtan) adassanak, sőt még a különeműek is oly összeköttetésben legyenek, hogy bizonyos összefüggés azokon is meglássék, gyakorlatilag érvényesüljön.

Tehát *csoportosítani s ez által összevonni a tananyag terjedelmét*, ez az első főszempont, a mikor revideáljuk tantervünket.

Ha már csoportosítunk, feltétlenül redukálnunk kell a kézi könyvek számát is. Tüntessük ki azon tárgyakat, melyek tanításánál nincs szükség kézikönyvre, sőt egyenesen meg sem engedhető annak használata. Olvasmányok, szemlélés és elbeszélés alapján adassék át a szükséges ismeret az ilyen tárgyakból a növendékeknek. Ezáltal nemcsak az értelem, helyes gondolkodás és kiviteli képesség fejlesztetik a gyermekben, hanem utat egyengetünk arra is, hogy *az olvasó-*

könyv, vagy ha jobban tetszik, az olvasás útján való tanulás legyen a tanítás központja.

Igy fogván fel a dolgot, önként következnek azon tanrendszerei igazság, miszerint *tantervünknek* egyetemlegesen irányadónak, útmutatónak kell lennie. Sinór-mérték lesz ez a tanítás egységes keresztülvitelénél, a miből az következik, hogy tulajdonképen elég volna egyetlen tanterv is, hiszen — az elemeket tekintve — a *taneredmény* úgy is minden iskolánál ugyanaz tartozik lenni.

Elvileg így is áll a dolog; de mivel a helyi viszonyok, a tanítási és tanulási lehetőségek nagyon különbözők: szükséges, hogy legalább a legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb körülményekre tekintettel legyünk s legalább két *tanterv* szerkesztését vegyük munkába.

Lesz hát egy *maximalis* és egy *minimalis* *tanterv*, amaz a teljesen osztott, ez pedig a teljesen osztatlan népiskolák részére. A kettő közötti ür kitöltését — a már megadott alapon és keretek közt — azon szakférfiakra bízám, kik viszonyaikhoz mérten, legjobban meg tudják állapítani, hogy a 3, 4, 5 tanítóval rendelkező iskolák a maximalis tanterv anyagából mennyit képesek és kötelesek elvégezni?

Ezzel aztán be is fejezem tantervünkre vonatkozó s általánosságban táplált véleményemet, a részletekről más alkalommal szolandok.

Sinka Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet közgyűléséről.

[Folytatás.]

Epen feltizenegyet ütött az óra, mikor köztisztelettől környezett ősz püspökünk tisztos alakja szólásra emelkedett s a következő szövegű tartalomdús, korszerű és történelmi vonatkozásokkal élénkített megnyitó beszédet intézte az egybegyűltekhez:

Tisztelt közgyűlés!

A 6 év előtt alakult egyházkerületi értekezlet ma tartja először évi közgyűlését e nagy gyülekezet kebelében. Örül a mi lelkünk, hogy a véres és vértelen üldözések nem enyésztek el jó magyar nemzetünkben a hitújítás minden alkotását; imé itten is erős és népes egyháza formálódott a reformátusoknak, kárpótlásul a sok elveszett egyházak helyébe. Úgy érzem magamat, mint egy második Debrecenben, a szószerűek és tanszerűek városa ez is, hol ezernyi ezer hívő lélek éneklé ma is zsoltárait és hallgatja a tiszta evangélium üdvre vezérlő igéit.

Ha elgondoljuk, mennyi közeli nemzetnél vált töredékké a reformáció egykor erős oszlopa, például a hajdan virágzó lengyel református egyházból alig teng ma hét gyülekezet; Csehországban is, a kiirtás után tizedrésze szállt alá a szám: lehetetlen hálával nem telnünk el a Teremtő iránt, a ki megpróbálta ugyan őseinket is, de még sem engedte, hogy a gonosz idők elseperjenek bennünket mindenestől.

Az erőszakos gonosz idők elmúltak, de most új vészek zúgnak körülünk, melyek pusztulással fenyegetik egyházunkat, szelidebb alakban, és épen ezért szunyadoznunk nem szabad. Maga az értekezlet a nagy ébresztő hivatását tölti be, azért alakult, hogy öntudatunkat élesítse, önerőnket fokozza. Az első pünköst ünnepe tanította a jövőt hogy a minden vidékről

egybeseregledés egyik alapító tényezője nemcsak a lelkesedésnek, hanem a hit megmozdulásának is.

Kerületünk széles vidékeiről itt is összesereglettek egyházunk jövőjeért érdeklődő buzgó tagjaink, hogy érezze e gyülekezet népe, hányan búzognak hitelveink, és nagy intézményeink iránt, viszont, hogy szemléljék az ide látogató testvérek, mennyire hű e nép egyházához; erőt adjanak az erőhöz, lángot a lánghoz. Az a felemelő érzet, hogy nem vagyunk magunkra hagyva, hanem százan és százan támogatjuk egymást, kell hogy jótékony hatást gyakoroljon lelkeinkre.

E jótékony hatás az első szellemi vívmánya — úgy hiszem — értekezletünk itteni összejövételének. Hogy e vívmány bensőbbé és tartóssá váljék, szükséges dolog újra és újra felfedni, minő nagy elveket képvisel hazánkban, sőt a világtörténelemben a magyar református egyház.

Mi nemzeti nyelvünkön imádjuk Istenünket és hirdetjük nagyságos dolgait. Ezt nem mondhatja el magáról a többi egyház. Idestova 300 éve lesz, hogy Szenci Molnár Albert zsoltárai táplálják népünk valóságos szívet, s a magyar biblia több mint 300 éve tartja ébren hitünket. Kiszámolhatlan befolyással volt ez nemzetünk fenmaradására is. Élő nemzetre élő nyelv hat, az kell a templomokban is.

Mi az önkormányzat paizsával fegyverkezve kormányozzuk magunkat; nagy áldozatot követtünk ez népünktől, de egyúttal megtanította a nemzedékeket, hogy nemcsak egyházi, hanem polgári téren is szabadságát megőrizze, s ez az elv alkotmányunk megmentésére is döntő hatású maradt. Az a nép, mely zsoltárát és bibliáját nem engedte magától elragadtatni, még ha Nápoly gályáira is hurcolták: nem engedte alkotmányát sem eltiportatni, habár vérét kellett is folyasztani, mint régen a bécsi és nikolsburgi béke kivívásakor, habár törvényszék elé idéztetés fenyegette is, mint a közeli korban a pátenis elleni küzdelem idején. Mondjuk ki a történelmi igazságot, hogy a magyar nemzet könnyűnek nem találtatott az idegen armányok elseprő hatalma dúlásakor: egyik nagy és mentő súlyt a magyar reformáció képezte. Mindenik református gyülekezet egy-egy vára a lelkiismeret szabadságának ma is és lesz mindenha.

Mi egyenesen az egyetlen isteni közbenjáró Urunk Jézus Krisztus által emelkedünk mennyei Atyánkhoz egyszerű lelki istentisztelettel, ez pedig a nép értelmi erejét igényli; tehát az ég és föld, Isten és ember közé idegen, költött vagy nagyított, homályos felleg-réteget nem vontunk. Nekünk elég mindenhol a helyi egyszerű templomunk, csodás búcsújáró helyre nem szükség zarándokolni, mert Isten mindenütt jelen van s meghallgatja imádságunkat; nekünk elég az Isten igéje és hirdetése, nincs szükség (mint a tudós Guizot, francia miniszter számítá) 30 ezer bel és külföldi szent segélyül hívására; ha azok jót hirdettek, azt az apostoloktól tanulták, mi pedig az apostolok tanításaival megelégszünk. Mi nekünk nincs szükségünk faragott vagy festett képekre, a sinai hegyi örök törvény, a tiz parancsolat és a hegyi-beszéd megtanítja népünket az Isten lélekben és igazságban tiszteletére. Imé ezekben határozódik a mi egyházunk puritánsága, egyszerűsége, a cifra aranyos jelmezű szertartások fellegétől mentessége.

A mi egyházunk minden egyes tagja az egyház alkotó része és önnön vallásos akaratát maga által választott presbyterei által érvényesíti fokozatosan, fel az országos zsinatig, s így képviseleti alapon áll.

A zsinat-presbyteri rendszer épen a református egyház alkotása, nagykorú és minden szabad nemzethez illő intézmény, az új-kor és haladás elodázhatlan követelménye. Így lett a reformatio a világon és hazánkban az emberiség jólétének előkészítőjévé a kormányzat legnehezebb terén.

Végre mi soha a világosságnak és tudománynak útjára akadályokat nem vetettünk, sőt roppant áldozatokkal a tudományoknak csarnokokat emeltünk, s hogy a felvilágosodás ma általános, abban a reformatiónak oroszán része van. A mi régi nádas és zsinalyes fedelű iskoláinkban edződött a nemzedék, mely az újkort előkészíté s a haladást ellenállhatatlanná tette minden téren.

Mint hű szolga hiven teljesítette kötelességét szegény egyházunk a múltban, ezért Isten megvédte, megtartotta az óriás ellen-erő közepette mint Dánielt az oroszánok vermében.

Oh! legyünk jövőre is hívek szép és nagy hitelveinkhez. Ez értekezlet működése is hasson közre, hogy el ne feledkezzünk kötelességünkről. A mely eszközök tartottak meg eddig, azok tartandanak meg jövőben is. Mi, a kik megvénhedtünk az Ur és az ő egyháza szolgálatában, intjük az ifjabbakat és titeket helyi szent gyülekezet, hogy ti is ekép cselekedjétek, mert csak a ki hű mindhalálig, annak adatik meg az élet koronája, ugy itt e földön, mint az örök életben. Isten áldását esdve az értekezletre és e szent gyülekezetre: a nagy gyűlést ezennel megnyitom.

A püspöki megnyitó beszéd tapasztalható hatást gyakorolt a jelenlevő nagy számú közönségre, melynek köréből a tetszés nyilvánítások után előlépett a békésbánati ev. ref. egyházmegye ékesszó, fenkölt gondolkozású esperese *Szabó János* és ezzel az átgondolt, magvas beszéddel üdvözölte a közgyűlést:

Főtiszteletű és méltóságos Elnökség!

Igen tisztelt Közönség!

A békésbánati ev. ref. egyházmegye nevében tisztelettel üdvözlöm a tisztántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezletet.

Különös szerencsénknak tartjuk, hogy mi, mint egyetemes egyházunk egyik testületi tagja, közvetlenül hallhatjuk és tanulhatjuk azokat a lelkeket, kik egyházkerületünk különböző vidékeiről, különböző körülmények között, különböző tapasztalatokban edzett erőkkel, de ugyanazon egy forrásból és ugyanazon egy célra szolgálják egyetemes szent ügyünket, melynek zászlójára Isten szent nevében, csak ahoz méltó jel-szavak, törekvések és eszközök lehetnek s — nemes önérzettel mondjuk — vannak is felírva!

Különös szerencsénknak tartjuk, hogy ez egyetemesen közvetlenül tanulhatjuk külső és belső bajainkat, igen, belső bajainkat is, mert ilyenek is vannak, s ezeknek megismerése egyik feladatunk, — s a mely bajok sokszor kölcsönösen feltételezik egymást; — közvetlenül fokozhatjuk erőnket, bizodalunkat, s hogy így, ezek által, az értekezlet ereje és hatása segítségére jön, az u. n. hivatalos egyháznak.

Nagy szükség van az ily egyesületi tevékenységre, mert az egyes tagok kölcsönös nemesítése, erősítése, lelkesítése és így tökéletesítése, az egésznek válik egyetemes javára.

És különösen ma, midőn a láthatár körös-körül borult, vagy az irás szavai szerint, *a szomorú ég veres*, lehetetlen nem látnunk a fenyegető veszélyt! Látjuk és nem kicsinyeljük, de nem is csüggedünk,

mert nem engedjük, hogy bennünk beborúljon a krisztusi hitnek és krisztusi szeretetnek ege, ennek a világossága megtanít minket *éjjel is világosságban járni* — és megtanít *megválasztani az idők jeleit*, az egyén, a társadalom, az egyház, a haza, a nemzet, az emberiség szent érdekében, Isten országa terjesztésére. hogy az apostol szavai szerint *csak azokról gondolkozunk, azokat cselekedjük, a melyek igazak, tisztességesek, szerelmetesek, a melyek jó hírűek, a melyeket hallottunk, vettünk és tanultunk az Isten embereitől*; hogy így a *békességnek Istene legyen mi velünk*! nem a holt tespedésnek, nem az érzéketlenségnek, nem a kényelem megalkuvásának szegyenítő békesége, hanem a *jó lelkiismeret Istennel való kérdeződésének*, az igazságban szeretetben végzett munka áldásának békesége! *A napok gonoszok*, de ime örömmel keressük és fogadjuk az alkalmatosságot, hogy megértsük: *mi legyen az Úrnak akarata s beteljesedjünk szent Lélekkel*; mert hiszen épen az Istenben való életnek alapja van ma, kint és bent, sokfelől és sokképen megtámadva!

Igen, hogy beteljesedjünk szent Lélekkel! mert tudjuk, hogy a hitetlenség, a vakbuzgóság, az önzés, a szertelenség, a gyűlölség, a harcra való kihívás, s az ily szellemben való küzdelem, nem az igazság győzelmére s nem közboldogságra vezet, hanem ellenkezőleg vezet az emberiség veszedelmére, vezet az örök igazságok megtagadására, melynek éjelemben még csillagok sem fénylenek többé! mert a szellemi életben is igaz, hogy *meglátogatja az Ur az atyáknak álnokságait a fiakban harmad és negyed iziglen!* Távól, örökre távol legyen tőlünk ez a felelősség!!

Főtiszteletű és méltóságos Elnökség! Mélyen tisztelt tagtársak! A pünkösztől lélek egy-egy sugarát érezzük reánk ragyogni Önökről ez alkalommal; vajha e sugarak egyesülése és reánk szállása felöltöztessen minket mennyei erővel!!

A békésbánati ev. ref. egyházmegye nevében, mely egyházmegye hat vármegye területén kétszáz-ezernyi lélekszámban igyekszik képviselni és munkálni ev. ref. egyházunk közhasznú érdekeit, s messze a haza véghatáráig lenyúló gyökérszálakból is táplálja ev. ref. egyházunk nagy életfáját, — ezen nagy egyházmegye részéről üdvözlöm a mélyen tisztelt értekezletet abban a tudatban, hogy *a kire sok bízott, attól sokat kérnek számon*, — és üdvözlöm abban az elkötelezésben, hogy az egyházkerületi egyházi értekezletektől nyert és nyerendő kincseket, gyümölcsöző talantumokul fogadjuk és becsüljük!

Legyen Isten áldása a főtiszteletű és méltóságos Elnökségen s az értekezlet működésén s így legyen ez által is *dicsőség a magasságos menynekben Istennek, e földön békeség és az emberekhez jóakarát!*

(Folyt. köv.)

Az erdélyi „három kérdés”-hez.

A mi kedves lapunkat úgy tekintem, mint egy irásban folyó egyházi értekezletet, a melyben fölmerülő kérdésekhez mindenkinek hozzászólási joga van, aki szükségét látja ennek a hozzászólásnak. És, ha már körülményeim nem engedik, hogy a szóbeli értekezleteken ott legyek, méltóztassanak megengedni, hogy keresztyén vallásunk és ev. ref. egyházunk iránt való igaz szeretetemből indítván, részt vegyek olykor-olykor ezekben az írásbeli értekezletekben. Ez alka-

lommal e becses lapok 40-ik számának vezércikkére kívánok egy-két szigorúan tárgyilagos megjegyzést tenni. Hogy „Reformpárti“, a cikkely szerzője kicsoda, erről még halvány sejtelmem sincs. De meg vagyok győződve, hogy tisztán az evangéliumi igazság érdekében tett és szigorúan objectiv megjegyzéseimet zokon nem fogja venni. Reményem, hogy előbb-utóbb mindannyian rá fogunk jönni hogy elvi és nem személyes harcot kell folytatnunk.

Előre bocsátom, hogy én az erdélyi agendás könyvet nem ismerem. Ha szégyen, szégyen. De úgy van és azért be kell vallanom. Az erdélyi úrvacsorai agenda „három kérdése“ közül azonban a két kifogásoltat, nev. a másodikat és harmadikat „Reformpárti“ a maga cikkelyében szószerint felhossa és így a hozzászólásnak biztos alapot ad még olyan olvasó számára is, a ki az erdélyi agendás könyvet nem olvasta. „Reformpárti“ citátumai alapján pedig azt kell mondanom, hogy én az ő kifogásait helyeseknek nem tartom.

Ismerem és a lehető legfontosabbnak tartom azt az elvi különbséget, a mely a róm. kath. egyház és a protestáns egyházak „justificatio“ tanában fenn forog. Ez a különbség már a justificatio tanának definitiójában benne van. A róm. kath. egyház így tanít: „A megigazulás *nem csupán a bűnök megbocsátása*, hanem a belső embernek, a kegyelem és (kegyelmi) ajándékok *szabad akaratból való* elfogadása által, *megszentelődése és megújhdása is*, miáltal az ember nem igazból igazzá, ellenségéből barátta lesz, hogy örökös legyen az örökélet reménye szerint“ (Con. Trid. Sess. VI. cap. 7.). A lutheranus egyház ellenben így tanít: „A megigazulás szó ebben a dologban annyit tesz, mint *igazzá nyilvánítani, a bűnöktől és bűnök örök büntetéseitől feloldozni*“ (Form. Conc. p. 685.) Végre a mi református egyházunk tanítása ez: „Megigazítani az apostolnál (Pálnál) a megigazulásról való vitaközásban annyit tesz, mint a *bűnöket megbocsátani, a vádtól és a büntetéstől feloldozni, a kegyelembe befogadni és igaznak nyilvánítani*. A megigazulás módjára nézve mind a három egyház azt tanítja hogy ingyen és Krisztus érdeméért nyerjük a *bűnbocsánatot* (csak a bűnbocsánatot). Igenis, még a róm. kath. egyház is így tanít: „A bűnök sem meg nem bocsátatnak sem soha meg nem bocsátattak, ha csak *ingyen, isteni kegyelemből, Krisztusért* nem.“ (Conc. Trid. Sess. VI. Cap. 9.) De a róm. kath. egyház, mely a „*megszentelődést*“ is a justificatio fogalma alá vonja, a hitről és a jócselekedetről homlokegyenest ellenkezőt tanít, mint a protestáns egyházak. Szerintünk a „justificatio“ = bűnbocsánat + örök élet öröksége és jelszavunk ez: *sola fide*; a jócselekedetéről pedig azt tartjuk, hogy azok szigorúan véve a „santificatio“ rovatához tartoznak és mint ilyenek a „fides viva salvificans“ gyümölcsei és a justificatio bizonyosságai (Conf. Helv. II. Cap. XVI.). Calvin erről eként nyilatkozik: „Nem cselekedetekből igazítjuk meg az embert Isten előtt, hanem azt mondjuk hogy mindazok, akik Istentől vannak, újjászületnek és új teremtés lesznek, úgy, hogy a bűn országából átmennek az igazság országába és e bizonyossággal teszik bizonyossá a maguk elhivatását és, mintha fák volnának, gyümölcseikről ítéltetnek meg.“ (Institut. III. Cap. XV. sec. 8. vége.) A róm. kath. egyház pedig ezt mondja: „Ha valaki azt mondja, hogy a bűnös egyedül hit által igazul meg, úgy, hogy azt gondolja, hogy nincsen szükség semmi egyéb, ami a megigazulás kegyelmének elnyerésére közreműködjenek (t. i. jó cselekedetekre): anathema sit.“ (Conc. Trid.

Sess. VI. Can. 9.) Az elvi különbség röviden ez: a) mi szerintünk bűnbocsánat, megszentelődés, örök élet ingyen kegyelmi ajándék Krisztus érdeméért, minden emberi érdem teljes kizárásával; b) a róm. kath. egyház szerint a bűnbocsánat ingyen kegyelmi ajándék Krisztus érdeméért (a miből azonban sokat leront a „meritum de congruo“ fogalma), a megszentelődésre és az örök élet elnyerésére azonban szükségesek az emberi cselekedetek, a melyek érdemmel (meritum de condigno) birnak Isten előtt. „Ha valaki azt mondja, hogy a megigazult ember a jó cselekedetekkel, a melyeket Isten kegyelme és J. Kr. érdeme által, kinek ő élő tagja, cselekszik, nem valósággal *érdemli* a kegyelem gyarapodását, stb. anathema sit.“ (Conc. Trid. Sess. VI. Can. 32.) Bellarmin a *hitről* is azt mondja, hogy: „valami módon *kiérdemli* a megigazulást.“ (Justif. I. 17, 2.)

Én szerintem az „absoluta paedestinatio“, vagyis: a keresztyén determinismusban van a kérdés kulcsa. Isten az, a ki mind az akaratot, mind a véghezvitelt cselekszi bennünk az Ő ingyen való jó kedvéből (Phil. 2, 13.) A ki ezt mind a hitre, mind a cselekedetekre nézve hiszi, az igazi protestáns, még, ha nem ismerve alaposan dogmarendszerünket, közelebbről a justificatio és sancificatio fogalmi megkülönböztetését, azt találna is mondani, hogy az idvességre mind a hit, mind a jócselekedet szükséges. Az pedig, a ki, mint az új philippisták, a hitet a *szabad akarat* tényeinek mondja, vagy pedig, mint Melancthon a „Loci“ utolsó kiadásában, — „*facultas applicandi se ad gratiam*“ról, mint *emberi* képességről beszél, pópista, még ha ezerszer hangoztatja is a „*sola fide*“-t. „Nem tartozás szerint, hanem kegyelem szerint“ (Róm. 4, 4.). Ez a dolog veleje. Tiporjátok el az emberi érdemet amint érdemli! És megvan a protestáns justificatio.

Eltekintve attól, amit mint a magam véleményét irtam ide, a fentebbiekben megvan a helyes alap a „Reformpárti“ kifogásainak elbírálására.

Az erdélyi úrvacsorai agenda második kérdéséből ezt idézi: „*kik* Őt (t. i. Krisztust) igaz hittel magokhoz kapcsolják és szentséges példáját követni buzgón törekednek?“ És ehez a következő megjegyzést fűzi: „E ponton azt kell hinni és vallani a hívőnek, — a ki úrvacsorával óhajt élni, hogy Krisztus bűnbocsánatot és idvességet szerez neki, *ha* Ő benne hiszen és szentséges példáját követni törekszik“, vagyis: ebben a második kérdésben a farizeusi és pópista „önigazság“ nyomát találja. Téved azonban. Az agenda szavainak paraphrasisában nem volt volna joga a „*ha*“ kötőszót használni, mintha az agenda a bűnbocsánat és idvesség *feltételül* a hitet és jó cselekedetet együtt emlitené; mert az agenda nem a justificatio *feltételéről* szól, hanem azoknak a *milyenségéről, akiknek* Krisztus bűnbocsánatot és idvességet szerez. Már pedig a Kr. érdeméért *megigazult* embernek nemcsak hite, hanem jócselekedete is van. A Helv. Conf. II. a XV. Caputban a Jakab apostol nyomán ezt mondja a megigazító hitről: „Nem költött, üres és tétlen, vagy halott hitről beszélünk, hanem élő és megelevenítő hitről, amelyik Krisztusért, a ki élet és megelevenítő hitről, amelyik (t. i. a hit), élő és mondatik élőnek és *élő cselekedetekkel bizonyítja* magát élőnek.“ A hit a megigazulás egyedüli feltétele, helyesen: *eszköze*, a jócselekedet pedig e hit meglételének bizonyossága. Ilyenformán az agenda a megigazuló embert, mint *olyat* tünteti föl, akiben meg van *első sorban* a bűnbocsánat elnyerése-

nek az eszköze: a hit, *másod sorban* pedig ez eszköz meglételének a bizonytsága: a jócselekedet.

A harmadik kérdéssel most már könnyen végezhetünk. Ez a kifogásolt kifejezés: „a halál után feltámadás és örök élet vár reátok, melyben *ki-ki elveszi jutalmát, a mint az életben cselekedett, jót vagy gonoszt*“, épen a „sola fide“ apostolánál olvasható 2. Cor. 5. 10-ben. Jól tudom azt, hogy ezt nem én fedezem föl „Reformpárti“-nak. Csak azt akarom mondani, hogy ez a gondolat a „sola fide“, vagyis: „*xarà zétov*“ gondolatával a Pál apl. lelkében összefért és ami lelkünkben is összeférhet János 6, 44., 15. 5. és Phil. 2, 13. tekintetbe vételével. A mi pedig azt a felfogást illeti, hogy az úrvacsorában csak a „*justificatio per solam fidem*“ gondolata van és így csupán „hitvallástételnek“ van a szent asztalnál helye. „fogadástétel“-nek pedig a pelagianismus elkerülésének szempontjából nincsen: erre nézve egyszerűen idézem a Conf. Helv. II.-nak XXI-ik caput-jából azt a helyet, a melyik a úrvacsorának a bünbocsánat és az örökelet elpecsételésének célján kívüli céljairól beszél: „Az úrvacsorának ünneplése által intünk, hogy megemlékezzünk arról: ki testének tagjaivá tettünk és annakokáért egyetértésben legyünk minden testvéreinkkel, hogy *szentül éljünk és be ne mocskoljuk magunkat bűnökkel* és idegen vallásokkal, hanem az igaz hitben mind az életnek végéig megmaradván, *igyekezzünk kitűnni az élet szentségével.*“

Ezekben próbáltam megvédeni — tisztán igazságszeretettől — az erdélyi agendás könyv „három kérdését“, tulajdonképen: két utóbbi kérdését. Az, hogy ez az agendás könyv e tekintetben a védelmező felszólalást megérdemelte, mivel a pelagianismusnak még az árnyéka is távol áll tőle, ezt világosan mutatja a harmadik kérdésnek „Reformpárti“ cikkelyében utójjára idézett helye, amely így szól: „*cselekedeteitekkel bizonyítjátok* be, hogy t. i. J. Kr. *hivei*, az ő *megváltottai* vagytok.“ Imé: a jó cselekedet itt is nem több, mint a hit és megigazulás bizonytsága, *megismerhető gyümölcse.*

Általában én a régi magyar hittani munkákból azt látom, hogy magyar protestans őseink *alaposan* ismerték a mi egyházunk hitcikkeit. Am ez a jelenkort ne megszegyenítse, hanem követésre buzdítsa. „Reformpárti“ pedig kérem, hogy ezt a cikket fontolja meg olyan jó szívvvel, mint amilyen jó szívvvel én írtam.

Jánosi Zoltán.

KÜLÖNFÉLEK.

— **Simonffy Imre** királyi tanácsos, Debrecen sz. kir. város polgármesterének 25 éves polgármesteri működését s felszázadot meghaladó közszereplését f. hó 18-án emelkedett hangulatban, fényesen ünnepelte Debrecen városának egész térsadalma osztály- s felekezet-különbség nélkül. A jubilaum alkalmából összehívott városi bizottsági közgyűlést, melyen mintegy 2000 főnyi közönség jelent meg, csütörtökön d. e. 10 órakor tartották a Bika szálloda disztermében gróf *Dégenfeld József*, Hajdu vármegye főispánja elnöklete alatt. Az ő Felsege legmagasabb megelgedéséről szóló belügyminiszteri leirat felolvasása után a város nevében *Könyves Tóth Kálmán* ref. lelkész lendületes szép beszédben üdvözölte a jubiláns férfit, átnyújtván neki a 10 ezer aláírással ellátott diszes albumot. A polgármester meghatottan köszönte meg a szeretet

és ragaszkodás e megtisztelő nyilvánulását, mire a közgyűlés Simonffy Imre érdemeit jegyzőkönyvileg megörökítette. A tisztikar arcképalbumát a városházán *Komlóssy Arthur* főjegyző adta át, a díjnokok ezüstkoszorút nyújtottak át. Este a főiskola udvaráról másfélezer lámpionos vonult a Kossuth-utcai Simonffyház elébe, hol a városi közönség nevében dr. *Bartha Béla* akadémiai igazgató tartalmaz, szép üdvözlő beszédet mondott, míg az összes dalegyletek — mintegy 700 dalár — szerenáddal tisztelték meg a polgármestert. Az ünneplés utolsó momentumának, a fényes ünnepi bankettnek, a melyen mintegy 500 ember vehetett részt s hol az ünneplésre lelkes pohárköszöntők hangzottak el, ismét a Bika diszterme volt a színtere. S. I. mint a debreceni ref. egyház főgondnoka, egyszerűs mind főiskolánknak is helyi gondnoka, elnöke a főisk. gazdasági tanácsnak, hivatalból tagja igazgatótanácsunknak s egyházkerületi közgyűlésünknek. E minőségében főiskolánk anyagi ügyeinek adminisztrációját mindenkor lankadatlan kitartással, odaadó hűséggel, buzgó ügyszeretettel és nemes becsvágygyal végezte. Megérdemli tehát, hogy ez alk lommal mi is odasorakozunk tisztelőinek, ünneplőinek népes táborához s szívünkben kívánjunk neki állandó testi lelki és szellemi rugékonyságot hivatásának méltó betöltésére. Ad multos annos!

— **Futó Mihály** hódmező-vásárhelyi főgymn. igazgatónak, a mint lapunk már előlegesen jelezte volt, f. hó 14-én tanári működése 40 ik évfordulója volt, mely alkalommal volt tanítványai, megtiszteltetésére igen szép ünnepélyt rendeztek. Ez ünnepély a tanítványi hála és elismerés megható megnyilatkozása volt. Kovács János helybeli ügyvéd nyitotta meg, jelezve annak czélját; majd midőn az ünnepelt az érte küldöttekkel megjelenik, a volt tanítványok nevében őszinte, kérésellen szavaival az átérezett hálának üdvözlő őt és hálát ad a gondviselésnek, hogy a nevelés és tanítás e nehéz és küzdelmes pályáján 40 évet engedett ünnepeletnek annyi sikerrel és áldással, a tanítványok nagy seregének tudományos és hazafias nevelésére, a kik hálájuk kifejezéséül e főgymnasiumnál Futó Mihály nevére 2000 koronás alapítványt tesznek s róla az alapító levelet és a takarékpénztári könyvet szóló benyújtja; emléktárgyul pedig 700 korona értékű ezüst evőkészlettel kedveskedik jubilánsnak. Ezután Szabó János esperes lelkész, az egyház nevében üdvözlő jubilánst tartalmaz beszéddel, melyben elismeréssel mondja, hogy az a 40 évi munka maradandó nyomokat hagyott ugy egyházunk, mint hazánk életén. Működésének bizonytságai nem levelekre írvák, hanem a szívek tábláira; ezekről, mint levelekből olvashatjuk most itt a 40 év gazdag áldásait. Majd a barátság közvetlen hangján folytatva, felsorolja jubiláns segítő társait, egyházunkat, tanártársait, tanítványait s családját: ezek mind az ő bizonytságai. Végül áldást kér reá szent ügyének további szolgálására. Utána Barkász Károly a tanártársak nevében szól jubilánshoz s reá mutatva a tanítványi hálnak ez imponans megnyilatkozására, elismeréssel említi meg azt a tudást, türelmet és szeretetet a tanárban, melynek ez az eredménye; majd méltatva a lelkes tanítványoktól nyert szép kitüntetését s tánárkodásának nemes irányát ünnepeletnek, továbbra is az ég áldását kéri reá s átnyújtjane ki a tanártársak nagy alaku arcképeinek diszos albumát. Negyediknek Kovács Géza, a Budapestben működő hmvásárhelyi tanulók körének kiküldötte mondja el üdvözlését és emlékül egy szép művű értékes tintatartót nyújt át. Aztán városunk főispápjá

tolmácsolja a nemelt. vallás- és közokt. miniszter meleg hangú üdvözlését és elismerését a 40 éves működés iránt. Hatodikul Kun Béla, volt hmvásárhelyi tanuló debreceni jogász szavalja el nagy hatással tartalmas üdvözlő versét. Végül a Petőfi-kör elnöke Rác Sándor VIII. o. tanuló fejezi ki a tanítványok háláját, melyből ünnepeltet e kör diszelnökévé választotta s erről a jkönyvet s ajándékul a magyar nemzet történelmének jubileumi diszköteteit átadja. Mind ezen könyvekig megható lelkes üdvözlésekre, azok közvetlen hatása alatt, a gondviselés iránti mély hála érzetével válaszol az ünnepelt férfit, szeretetet és odaadó munkálkodást ígérve továbbra is. Szavai után a szózat eléneklésével zárult be a főtemelő szép ünnepély. Előző este már a tanuló ifjuság fáklyás menettel tisztelte meg szeretett igazgatóját, a midőn az ifjuság szónoka szintén Rác Sándor volt. Ünnepély után a társas ebédre gyülekeztek a vidékről és helyből össze gyűlt régi tanítványok előkelőségek és testületek képviselői, mely alkalommal a szebbnél-szebb felköszöntők szintén a hála és elismerés tolmácsolói voltak; valamint az érkezett táviratok is, melyek felolvasása több embert kifárasztott, számok mintegy 90-re is felmehetvén. A lelkes ünnepély s befejező bankettje — Istennek hála — élő cáfolata volt annak a régi közmondásnak: „quem dii odere, paedagogum fecere.“ A léleknek annyi ereje és kincse a mennyi egy ily pályafutáshoz szükséges, a tanítványi hála és kegyelet azon mértéke, mely arra ily koronát tesz fel: mind mind az Isteni kegyelem kiváló mértékének beszélő bizonyúsága. Öszintén kívánjuk, hogy a kegyelem e mértékét még sokáig élvezze Futó Mihály!

— **Köszönetnyilvánítás.** Mindazoknak az általam mélyen tisztelt jóakaróimnak, a kik 40 éves tanári működésem betöltte alkalmából a f. hó 14-én a közelből, sőt a messze távolból is összeseregelve, megtiszteltetésemre azt a feledhetetlen emlékű ünnepélyt rendezték: mindazon megtisztelőimnek, egyeseknek és testületeknek, a kik a távolból igazán szép számu és meleghangú leveleikben, részint távirataikban tolmácsolták irántam való jószágoknak és szeretetöknek oly megható kifejezését; mindazoknak, a kik ezen ünnepélynek úgy anyagi érdemét, mint erkölcsi sikerét nemes áldozatukkal és fáradozásukkal emelni kegyeskedtek: szóval minden rendű megtisztelőimnek kegyes jóindulatokért szívem mélyéből fakadó hálámat ez uton is kinyilvánítanom, legédesebb kötelességemnek ösmerem. Hód-Mező-Vásárhelyen, 1900. október 16-án. *Futó Mihály* sk. ev. ref. főgymn. igazgató.

— **Adományozás korábbi alapítvány növelésére.** Az 1870-ik évben végzett hittanhallgatók 1880-ban 10 éves, 1890-ben 20 éves találkozást tartván, mindkét alkalommal önkéntes adományozásból alapítványt tettek, mely közelebből már 500 korona alaptökére növekedett. Folyó évi október 8-án Isten jószágos kegyelméből a 30 éves találkozást is megtarthatták. Ezzel az alkalommal a korábbi alapítvány növelésére 106 koronát tettek össze. Ezt az összeget nagy *Dorogi Lajos* esperes ur a collegiumi pénztárba befizette, azzal a 20 koronával együtt, melyet *M. G.* egyik tanuló társ utólagosan küldött az alapítvány javára az esperes ur kezéhez. Midőn a nt. esperes urat, az összeg befizetéséről köszönet mellett nyilvánosan nyugtázom, értesítem, hogy az újabb adományozásról a coll. gazdasági tanácshoz a szükséges jelentést beterjesztettem. Debreczen, 1900. okt. 16. *Rózsa Sándor* coll. pénztárnok.

— **Újabb alapítvány a protestáns egyetem (bölcseleti fakultás) javára.** Dr. *Bihari Mór* buda-

pesti ügyvéd a főiskolánkkal kapcsolatosan állítandó bölcseleti fakultás javára a collégiumi pénztárba okt. 15-én 1000 koronát küldött be. Vajha a jószívű adakozó szép példaadása serkentgetné közönségünket újabb adományok létesítésére, különösen pedig a kötelezett alapítványok tényleges befizetésére.

— **A tanárokért.** Örömteljes feltűnést keltett legközelebb országszerte az az óriási alapítvány, amelyet legalább is 2,743.000 korona értékben a magyar középosztály nevelésének előmozdítására *id. grf. Pálffy János* tett s ezzel nevét a legnagyobb hazafiak sorába iktatta. A nemes gróf, aki eddigelé nálunk példátlan alapítványával örök emléket emelt magának, áldozatkészségét a nemzetnevelő tanárookra is kiterjesztette, amennyiben a pozsonymegyei Cseszte községben, a Kiskárpátok festői vidékén fekvő egyik várát az u. n. *Vöröskőt*, illetőleg az e várból reá eső részt nyári üdülőhelyül rendelte a *magyar középiskolák erdemes tanárai* és növendékei számára. A gr. Pálffy nagyarányú alapítványára igazán elmondhatjuk, hogy minden Demosthenesnél szebben beszél a tett. A másik hírt a tanárok megbecsüléséről a nagyváradi gör. kath. püspök *Pável Mihály* nevével és tetteivel kapcsolatban olvassuk. Ugyanis Pável a belényesi főgymn. tanárok mindenikének különálló öt-öt szobás házat épített lakásul. Lehetetlen hogy a hirhedt oláh püspök példájából annyit a magyar állam és iskolafentartó testületek is ne tanulnának, hogy a tanárok egészségét, élet- és munkakedvét minden lehető módon és eszközökkel elő kell segíteni, mert az iskolák jövője, sikere és virágzása mindenkor a tanárokon fordul meg.

— **Vahlen János dr.** a berlini egyetemen a classica philologia hirneves tanára szeptember 28. ülte meg 70-ik születése napját. Vahlen 1893. óta Mommsen helyett a porosz tudományos akadémia állandó titkára.

— **T. előfizetőink közül azokat, a kiket illet, tekintettel az év végének közeledésére, kérjük, hogy legyenek szivesek a lap előfizetési árát beküldeni.**

— **Fertőző betegségek ellen,** melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szives figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.“

Szerkesztői üzenetek.

Dr. L. Gy. Debreczen, Köszönettel vettük s mielőbb közöljük. — **F. V. L. Majtis.** Ószinte sajnálatunkra csak a jövő héten tehetjük közzé.

TARTALOM - JEGYZEK: Protestáns szabadelvűség a valóság dolgában. Exul. — A magánimádkozásról. Nagy István. — T á r c a: Az emberről. Dr. Erdős József. — T a n ü g y: A debreceni tanári kör közgyűlése. — i. — r. — A zsufoltság ellen, Dr. Kardos Albert. — Tantervünkről általában. Sinka Lajos. — Közéle t ü n k: A tisztántuli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet közgyűléséről. ☉ — Az erdélyi „három kérdés“hez Jánosi Zoltán. — Különfélék. Szerkesztői üzenet.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat

a szeghalmi ev. ref. egyház lelkész tanítói állomására.

Fizetés: Ezer korona készpénz, 25 métermázsza buza, 12 métermázsza árpa, mindenik évnegyedenként előre fizetve.

Tisztességes szabad lakás, házi kerttel, a lakás belső takarítását lelkész-tanító, a külsőt az egyház teljesíti.

Kötelessége: a IV. V. VI. fiu osztály tanítása a tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanterve szerint, úgy szintén a rendes canonica órákon kívül, rendes lelkész akadályoztatása esetén az isteni tiszteletek végeztése.

Kizárólag lelkészi és tanítói oklevéllel bírók pályázhatnak.

Az egyház a megválasztottnak utazási költségre 60 koronát fizet.

Pályázati kérvények, melyekhez lelkészi és tanítói oklevél, valamint szolgálati bizonyítvány is csatolandó, ez év november hó 4-ig bezárólag alulírott lelkészi hivatalhoz adandók be!

Az állomás a megválasztás után azonnal elfoglalandó.

Szeghalom, 1900. október hó 15.

Bencse Pál,
egyházi jegyző.

1-2.

Técsy József,
ev. ref. lelkész.

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmulaszthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchényi-utca 1805. szám alatt volt,
1899. év november hó 1-től

Darabos-utca 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrabecsült pártfogás, hogy évente 10—15 ev. reform. egyháznak szolgálók munkámmal s magam is, mint református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szíves pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

orgona-építő.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközöltetnek. Pontos ezimre figyelni tessék.

A „NEUMANN M“ czég debreczeni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ czég

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a czég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hirnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruházat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolidaritásnak, olesóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emellett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég árui versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

Szabott ár! Szabott ár! Szabott ár!

NEUMANN M. Debreczen, főter, a postával szemben.